

SİVAS KONGRESİ SONRASINDA İNGİLİZ VE FRANSIZLARIN HEYET-İ TEMSİLİYE İLE MÜNASEBETLERİ VE BUNUN SİYASİ YANSIMALARI

Resul YAVUZ*

Özet

Mondros Ateşkes Antlaşması ile ortaya çıkan mütareke dönemi boyunca Osmanlı Devleti ile kalıcı bir barışın nasıl sağlanacağı hususu, Müttefik kurullarda değerlendirilirken; Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması ile zaman içinde örgütlü bir hal alacak olan ulusalcı hareket, Anadolu ve Yakındoğu üzerinde yapılan paylaşım dayalı barış planlarının baştan sona yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Müttefikler, Türklerle barışın nasıl olacağını tartışıldığı dönem boyunca ulusalcı hareketin amacının ne olduğunu anlamak ve ona göre bölgede politika geliştirmek için Mustafa Kemal ile görüşme yollarını arayacak ve bu amaçla yoğun girişimlerde bulunacaklardı. Şüphe yok ki ulusal direnişin programının belli olduğu Sivas Kongresi'nden sonra bu girişimlerin sıklaşması İngiliz ve Fransız yetkililer arasında gerginliklerin daha da artmasına neden olmuştur.

Müttefikler 1920 yılına Mustafa Kemal hareketinin kendilerine karşı alacağı tavrın nasıl olacağı belirsizliği içerisinde girerken, vakit kaybetmeden Türklerle imza edilecek barış antlaşmasına son şekli vermek amacıyla da kendi aralarında diplomasi trafiğini sıklaştıracaklardı.

Anahtar Kelimeler: *Diplomasi, Politika, Anadolu hareketi, Mustafa Kemal, Paris, Faysal, Picot, Rawlinson*

---

* Dr.

The Contact and Political Reflections of the British and French with Heyet-i Temsiliye After The Congress of Sivas.

Abstract

The Allies wanted to take immediate action for understanding the aims of The National Movement of the leader Mustafa Kemal. There is no doubt that after the National Congress in Sivas during which the National Programme became clear as these attempts became more often the conflicts between the British and the French authorities increased even more.

While the Allies were in a state of confusion as to the attitude of how Mustafa Kemal movement would be, they would increase the diplomatic negotiations between each other to give the last shape of the Turkish Peace Treaty without losing any time.

Key Words: *Diplomacy, Politic, Anatolia Movement, Mustafa Kemal, Paris, Faisal, Picot, Rawlinson*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, yirminci yüzyılın ilk büyük ve kapsamlı savaşı olan Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrıldığında, mütareke süreci ile başlayan dönemde topraklarının işgal edilmesiyle birlikte, Anadolu'nun birçok yerinde mitinglerle gelen ve sonrasında silahlı bir direnişe dönüşen ciddi bir karşı mücadelenin fitilini de ateşlemiştir.

Osmanlı Hükümeti, bu süre zarfında Paris'te başlayan barış konferansında galip devletlere karşı davasını savunmak için başkentte bulunan işgal devletlerinin yüksek komiserleri ile irtibatı sağlamaya çalışıyordu. Diğer taraftan devletin geleceğinin belirleneceği böylesine önemli bir uluslararası konferansa negatif bir etki yapmaması için hükümet, tüm Anadolu'da ve silah bırakıldığı anda diğer cephelerde, mütareke hükümlerinin eksiksiz uygulanması için derhal girişimlerde bulunacaktı.

Ahmet İzzet Paşa ile başlayan mütareke dönemi boyunca kabineyi kurmakla görevli sadrazamlar, iç politik süreçte faaliyetlerine hep bu açıdan bakarak galip ülkelere karşı politika geliştirme gayreti içerisinde girmişlerdi. Anadolu'da işgaller kendisini iyice belli etmeye başlayınca da mevcut hükümetler, zaman zaman bunalım içerisinde girseler de kesin barış antlaşmasının imza edileceği yer olan Paris Barış Konferansı'nın çalışmalarını büyük bir dikkatle takip ederek, galip devletlerle ilişkilerini sorunsuz bir şekilde yürütme gayreti içerisinde olmuşlardı. Ancak Yunan askerinin İzmir'e

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

ayak basması ile başlayan Batı Anadolu'daki işgal serüveni, bu zamana kadar kısmen de olsa hükümet tarafından kontrol altında tutulan Anadolu halkının, bu olaya büyük tepki göstermesine neden olmuştu.

Görevde bulunan Damat Ferit Hükümeti, Paris'te Osmanlı Devleti'nin kaderinin belirleneceği barış konferansı görüşmelerine müttefik devletler nezdinde kulis çalışmalarından sonra davet beklediği bir zamanda, mütareke hükümlerini uygulamasını gözetlemek, hükümetin otoritesini Anadolu'da yeniden temin etmek ve İngiliz istihbarat raporlarında var olduğu dile getirilen şura hükümetlerini dağıtmak amacıyla, geniş yetkilerle donatılmış etkili bir komutanın Anadolu'ya gönderilmesi çalışmalarına başlamıştı. Neticede Anadolu'da sözü dinlenen, saraya bağlı ve itibarlı bir komutan arayışları sırasında okların Mustafa Kemal Paşa'yı göstermesi ile Damat Ferit, Mustafa Kemal'in -sarayın da onayı ile- Anadolu'ya gönderilmesine karar vermişti.

Geniş yetkilerle donatılan Mustafa Kemal, İzmir'in işgalinin sancılarının, İstanbul başta olmak üzere, Anadolu'yu dalga dalga etki altına aldığı bir dönemde, kurmay heyeti ile Samsun'dan görev gezisine başlamak suretiyle incelemelerini raporlar halinde hükümete ileterek, hükümeti meydana gelen gelişmelerden haberdar etmişti. Ancak Mustafa Kemal'in bu süre zarfında -resmi görevine tezat teşkil edecek şekilde ve kısa sürede İngilizlerin dikkatini çekecek tarzda- işgallere karşı ortaya çıkan direnişi organize etmeye çalışması, bu maksatla daha önce Anadolu'ya geçmiş komutanlarla irtibata geçmesi, 22 Haziran 1919'da Amasya'da Milli Mücadele'nin manifestosu sayılabilecek genelge kararlarına imza koyması, kısa sürede onun gerçek niyetinin ortaya çıkmasına neden olmuştu.

Şüphesiz Erzurum ve Sivas'ta gerçekleştirilen kongreler de bu manifestonun bir nevi programı olarak, işgal kuvvetlerince algılanmaya başlayınca, Mustafa Kemal hareketinin küçümsenecek bir hareket olmadığını anlayacaklardı. Özellikle Sivas Kongresi sırasında Amerika'nın, Anadolu ve Yakındoğu'da manda yönetimleri kurma ihtimallerinin belirginleşmeye başladığı bir süreye denk gelen Mustafa Kemal hareketinin teşkilatlanma çalışmaları, bu harekete uluslararası düzeyde basın kanalıyla itibar edilmesine de imkân tanımıştı. Dolayısıyla Anadolu'da, Amerikan heyetlerinin çalışmalarda bulunduğu sıralarda, Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleşen ve gün geçtikçe Müttefik Devletler arasında kendisinden söz ettiren ulusal hareket, başta İngilizleri olmak üzere, Fransız yetkilileri de oldukça rahatsız etmeye başlamıştı. Şüphe yok ki bu konudaki en büyük rahatsızlık, Sivas'ta

ulusal hareketin planını ortaya koymak amacıyla toplanan bir kongrenin çalışmalarıydı. Toplanmadan önce, engellenmesine yönelik çeşitli girişimler olmasına rağmen, Anadolu'nun birçok yerinden gelen delegelerin katılımı ile bir hafta boyunca çalışmalarına devam eden kongre, neticesinde aldığı kararları uygulama noktasında gösterdiği kararlılık sayesinde, İstanbul'da Damat Ferit Paşa başkanlığında bulunan ve 4 Mart 1919'dan beri yönetimde olan hükümetin düşmesine neden olmuştu. Bu değişiklik, Padişah Vahdettin tarafından ileride öngörülemez derecede istenmeyen olayları kontrol altına almaya yönelik bir ön tedbir olarak düşünüldüyse de İngiliz ve Fransızlar açısından bakıldığında, endişe ve bilinmezliklerle dolu yeni bir sürecin başlamasına da vesile olabilecek unsurları barındırıyordu. Her şeyden önce bu değişiklik, Yakınoğu'da galip devletlerin politikalarını derinden etkileyecek bir makas değişimine olanak tanıyıp tanımayacağı, en fazla merak uyandıran konular arasında gelmekteydi.

Yaşanan gelişmelerle birlikte, Damat Ferit Hükümeti'nin Anadolu'daki otoritesini kaybettiğinin anlaşılması ile İngilizlerin de çeşitli alternatifleri değerlendirmek uğruna bu hükümet değişikliğine kayıtsız kalmaları veya en azından ses çıkarmamaları, ileride imza edilecek olası bir barış antlaşmasının da Türklere dayatılması ihtimalini, daha 1919 yılının sonbaharından itibaren zora sokmaya başlayacaktı¹. Özellikle Mustafa Kemal'in Sivas'ta Amerikan Heyeti Başkanı General Harbord ile gerçekleştirdiği görüşmede, bu hareketin amacının ne olduğunu ortaya koyması ve bunun General Harbord tarafından da desteklenmesi, İngiliz yetkililerde Anadolu'da gelişmekte olan hareketin boyutlarının nerelere kadar uzanabileceğini fark etmelerine ayrı bir kapı aralamıştı². Aynı şekilde, oluşturulan Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'da egemen bir hükümet gibi davranarak yetki kullanmaya başlaması ve Amerikan Senatosu'na hitaben bir mektubu kaleme alarak -geçici bir organ olmasına rağmen- dış siyasette ülkenin kaderine yön verme gayreti, Müttefikler

---

¹ General Harbord'un Anadolu'daki çalışmaları ve Mustafa Kemal hareketi için görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Seçil Akgün, **General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Raporu**, Tercüman Yay., İstanbul, 1981. Ayrıca Sivas Kongresi sırasında meydana gelen gelişmeler ve bu gelişmelerin iç ve dış politika üzerindeki etkileri için bkz. Mahmut Goloğlu, **Sivas Kongresi**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2008.

² **FO. 371/4238, No: 146649**, "Yüksek Komiser Vekili Amiral Webb'ten Lord Curzon'a Amiral Briston'un Türk Direnişi hakkındaki Görüşlerine dair yazı", 18 Ekim 1919.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

nazarında dış politik dengeleri sarsabilecek gelişmelere gebe bir süreç olarak yorumlanacaktı³.

Mustafa Kemal hareketinin boyutlarının ne düzeyde olduğu, daha Sivas Kongresi gerçekleşmeden aylar önce, Mustafa Kemal'in Samsun'a geçmesinin hemen ardından, yüksek komiserlerin İstanbul'dan Müttefik Devletler'in dış işlerine ve hükümet birimlerine gönderdikleri sayısız raporlarda yeterince ortaya konulmuş ve bu konuda çeşitli tavsiye ve uyarılarda bulunulmuştu. 30 Haziran 1919 tarihinde Müttefik Devletlerin Karadeniz Orduları Başkumandanı General Milne'den, Amiral Calthorpe'ye gönderilen bir yazıda, başta Sivas olmak üzere Anadolu'nun bazı yerlerinde İtilaf Devletleri aleyhine çalışmalarda bulunmak amacıyla ciddi bir hareketlenmenin gözlemlendiği ifade edilerek, alınan bilgiler doğrultusunda Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal ile Konya'da bulunan Cemal Paşa'nın bu harekette başı çektikleri vurgulanarak bu kalkışmanın bir an önce önlenmesi için Osmanlı Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunulması talebi dile getiriliyordu⁴.

Aynı şekilde 23 Temmuz 1919 tarihinde Amiral Calthorpe'den Lord Curzon'a gönderilen Anadolu ve İstanbul'daki gelişmeleri özetleyen acil kodlu bir telgrafta da Amiral Calthorpe, -Sadrazam'dan edindiği bilgiye dayalı olarak- Mustafa Kemal'in Erzurum ve Sivas'ta toplayacağı kongrelerde İstanbul'dan ayrı, Anadolu'da bağımsız bir örgütlenmenin sağlanması konusunun tartışılacağına dair bilgiler aktarıyordu⁵. Sivas'ta gerçekleştirilen kongrenin çalışmaları hakkında Yüksek komiserlikten Lord Curzon'a gönderilen şifreli bir telgrafta da kongrenin almış olduğu kararlar doğrultusunda ulusal örgütün İstanbul'daki mevcut hükümet ile ilişkisini kestiği ve yeni bir hükümetin kurulması noktasında çalışmalarını yoğunlaştırdığı aktarılıyordu. Şifreli telgrafta ortaya çıkan meselenin değerlendirilmesi için İngiliz ve Fransız yüksek komiserlerinin bir durum değerlendirmesi yaptıkları ve bu neticede mevcut hükümetin desteklenmesi noktasında kendi aralarında antlaşmaya varmalarına rağmen var olan hükümetin ve İtilaf Devletleri'nin, ortaya çıkan duruma çare bulmaktan aciz oldukları gerçeğini de itiraf ediyordu. Uzun bir değerlendirme raporunda sorunun ehemmiyetine binaen, Mustafa Kemal ile sorunu görüşmek amacıyla

---

³ Kemal Girgin, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)**, TTK Yay., Ankara, 1984, 116.

⁴ FO.371/4158, No: 105780, 30 Haziran 1919.

⁵ FO. 371/4227, No: 107802, 23 Temmuz 1919.

özel bir temsilci gönderilmesi imkânı düşünülüyse de Paris Barış Konferansı'nın amaç ve kararları bilinmediği müddetçe bu görüşmenin de faydasız olacağı noktasında mutabık olunduğunun altı çiziliyordu⁶. İşte böylesi bir ortamda Sivas Kongresi'nde oluşturulan Heyet-i Temsiliye'nin baskısı, yüksek komiserlerdeki kaygıları da artıracak şekilde, bu zamana kadar koşulsuz desteklenen Damat Ferit Hükümeti'nin değişmesine neden olacaktı. Bu, kuvvetli bir şekilde iç politik dengeleri de sarsabilecek türden bir gelişmeydi. Öyle ki yüksek komiserlerin raporları; İstanbul'da bulunan Müttefik askeri yetkililerin bu hususa dikkat çekerek, Müttefiklerin şu anki hükümete herhangi bir etkin destek verebilecek güçlerin bulunmadığına, Türkiye'de -en azından şimdiki halde- eşit güce sahip iki hükümet olduğu gerçeğinin içten içe kabul edilmeye başlandığına ve mevcut hükümetin otoritesini yeniden tesis edeceğine dair hiçbir umutlarının olmadığına yönelik itiraflarıyla doluydu.

Anadolu'da ortaya çıkan son derece hassas dengede İstanbul'da yaşanan bu hükümet değişikliğinden kendilerinin ne derece sorumlu olduklarını ve iç politik dengeleri ciddi olarak etkileyeceklerini bildikleri halde, neden müdahalede bulunmadıklarını yüksek komiserlerden Thomas Hohler şu cümlelerle özetliyordu: *"Ferit... son ana kadar bir kuvvet eşliğinde kendisi gitmek ya da en azından kuvvet göndermek konusunda ısrarlıydı; ama biz kendisine mani olduk. Sonuçta yaptığımız, eylemlerini kontrol edebildiğimiz Ferit, yani seçilmiş hükümet yerine eylemlerini kontrol edemediğimiz Mustafa Kemal'e yardım etmek oldu. Ama genel olarak bakıldığında şüphesiz haklıydık. Çünkü eğer Mustafa Kemal üzerine bir kuvvet gönderilseydi, iki şeyden biri olurdu. Büyük bir olasılıkla gönderilen kuvvet Mustafa Kemal'in tarafına geçirdi ya da ülke bir iç savaşa sürüklenir ve bunun çilesini ağırlıklı olarak Hıristiyanlar çekerdi. Müttefiklerin barış sağlanıp koşullar dayatılmadan askeri güçlerini azaltacaklarını aklıma bile getirmedi.*

---

⁶ Değerlendirme raporunun altında İngiliz Dışişlerinde görevli kişiler tarafından iki not düşülmüştü. Bunlardan ilkinde Mustafa Kemal'in hükümete karşı bağımsızlığını ilan ettiği yorumuna yer verilirken, diğerinde ise Mustafa Kemal'in Lenin ve Enver ile karşılaştırması yapılarak şu şekilde bir değerlendirmede bulunuluyordu. *"Mustafa Kemal was recently described to me as a Turkish Lenin, but with much more practical sense than the Russian, and as resembling Enver in his power of inspiring military enthusiasm in the troops but with a far better brain"* FO.371/4159, No: 131054, "İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a", 19 Eylül 1919,

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

Japonlar savaş bittiği zaman miğferini gevşetme derler biz bu prensibin tam aksini uyguladık.”⁷

Mustafa Kemal hareketinin genel durumu hakkında, 4 Ekim’deki başka bir yazıda İngiliz dışişlerini bilgilendiren Hohler, Mustafa Kemal’in ne yapacağı hakkında şimdilik karar vermenin imkânsız olduğunu, görünürde halk tabakaları arasında pek fazla taraftarı olmadığını; ama askerden terhis edilmiş bütün subayları, maaşları ödenmemiş memurları, gücenmişleri etrafına toplamış bir halde, çok az entellektüel taraftarı ile kongreler organize ettiğini, illerin valiliklerini bir bir ele geçirdiğini bildiriyordu⁸.

İstanbul’da bulunan İngiliz komuta kademesi de son gelişmelerden etkilenerek kötümser bir tablo çiziyordu. Damat Ferit Paşa Hükümeti’nin düşmesinden sonra yerine gelecek hükümetin alacağı pozisyonun tam olarak anlayamadığı bir ortamda Amiral Webb tarafından hazırlanan bir muhtıra bu bütün açıklığıyla gözler önüne seriliyordu. Webb raporunda, Müttefiklerin uygun bulduğu herhangi bir barış antlaşmasının bundan sonra herhangi bir Türk hükümetine kabul ettirmek noktasında iyice zorlanacağı ve Türklerin, mütarekenin üzerinden geçen zaman zarfında -en azından moralmen toparlanma noktasında- kendilerine olan güveni geri kazanmaya başladıkları, hususuna dikkat çekiyordu. Dolayısıyla Webb, Türklerin önüne konulacak barış şartlarının Türkler tarafından reddedilme ihtimalinin bile bulunabileceği tehlikesinin müttefik önderlerce dikkate alınmasının zaruri olduğuna işaret ediyordu⁹.

Amiral Webb’in kaleme aldığı bu muhtıra, Londra’da Türk Barış Antlaşması’nın oluşturulması noktasında karar verme mevkiinde olan çiçeği burnunda Dışişleri Bakanı Lord Curzon olmak üzere hükümette birçok kişiyi ciddi ciddi düşünmeye sevk etmişti. Bu, aynı zamanda Amerika’nın Türkiye’den manda alma noktasında isteksiz olduğunun anlaşılması ile 1919 sonbaharında hem Paris hem de Londra’da Yakınoğu ve Anadolu’da yeni politikalar üretme ihtiyacının hissedilmeye başlandığı bir zamana rast gelmişti. Aslında bu açıdan bakıldığında İstanbul’daki Müttefik yüksek komiserler, kendileri açısından Anadolu’da her geçen gün büyümekte olan tehlikenin farkına, Londra ve Paris’te bulunan meslektaşlarına oranla çok daha

---

⁷ A.g.e., s. 178.

⁸ Salahi. R. Sonyel, “1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Milli Mukavemet II”, **Türk Kültürü Dergisi**, S. 89, Mart 1970, s. 316.

⁹ A.g.e., s. 179. Bilal Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk I**, TTK Yay., Ankara, 1992, s. 95

önceden varmışlardı. Londra'ya ve Paris'e gönderilen sayısız telgraflar, değerlendirme raporları ve istihbari bilgiler bunun bu şekilde olduğunu bize açıkça göstermektedir. Ancak ne var ki bu sayısız raporların Müttefik hükümetlerin toplantılarında dikkate alınması, Yakındoğu'da dengelerin kendileri aleyhine değişme ihtimalinin ortaya çıkmaya başladığı bir süreçte denk gelmişti. Hâlbuki kongrenin siyasi etkilerinin hissedilmeye başlandığı 1919 yılının Ekim ayına kadar İngiliz ve Fransız yetkilileri arasında Mustafa Kemal ya da Kuvva-i Milliye Hareketi'nin adını bilen pek yok gibiydi. Dahası bazı Müttefik çevrelerde bile bu hareketin “*blöf*” olduğuna dair kuvvetli bir kanaat hâsıl olmuş durumdaydı¹⁰. Ancak Mustafa Kemal hareketinin Anadolu sınırlarını aşarak Faysal ve Arap hareketi ile irtibatlı olduğuna dair bilgilerin Londra'ya akmaya başlamasıyla birlikte, İngiliz Hükümeti'nin bunun blöf olmadığını fark ederek gelişmelerin üzerine daha büyük bir ciddiyetle odaklaşmasına sebebiyet verecekti.

Mustafa Kemal'in Araplarla Temasının Müttefiklerde Tedirginliğe Neden Olması

Emir Faysal ile Mustafa Kemal arasında irtibatı sağlayacak bir antlaşmanın olduğuna dair ilk bilgiler Haziran 1919 tarihinde Londra'ya gönderilen yazılarda açıkça belirtmeye başlanmıştı. İstanbul'da bulunan İngiliz İstihbarat Subayı Hoyland vasıtasıyla Genel karargâha gönderilen bir raporda antlaşmanın örneği İngilizceye çevrili halde hükümetin dikkatine sunuluyordu. Raporda Hoyland, metnin kopyasının bir şekilde Osmanlı Dâhiliye Nezareti Arşivinden alındığını vurgulayarak, Padişah Vahdettin'in bile bu antlaşmanın varlığından haberdar olduğunu bildiriyordu¹¹. Ayrıca Paris'te bulunan Lord Balfour da Boghos Nubar Paşa'dan alınan ve iki taraf arasında bir antlaşma olduğu iddia edilen bu antlaşma metnini 20 Ağustos 1919 tarihinde Lord Curzon'un bilgisine sunuyordu. Fransızca olarak sunulan ve imza edildiği yer olarak Halep gösterilen antlaşma metninde¹², Türk ve Arap Devletleri Müslüman âlemindeki mevcut tümenlerini artırmaya niyet etmekte ve Paris Barış Konferansı'nı takip eden günlerde cihat ilan etmeye karar vermekteydiler. Ayrıca Antlaşma metninde Türk Hükümeti, Arapların

---

¹⁰Paul Helmreich, **Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Antlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**, Çev. Şerif Erol, Sabah Yay., İstanbul, 1996, s. 180.

¹¹ **FO.371/4233, No: 123318.**

¹² **FO.371/4233, No: 119322**, “*Mr. Balfour'dan Earl Curzon'a*”, 20 Ağustos 1919.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

Türk Devleti ile beraber olma ve halifeye sadık kalma şartı ile Türkiye'nin bütün Arap toprakları için bir Arap Hükümeti'nin kurulmasını tanınması öngörülüyordu¹³. Curzon'a gönderilen metinde Lord Balfour, kuvvetle muhtemel olarak “sahte” olduğunu belirtmesine rağmen, böyle bir antlaşmanın olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak, Kahire ve İstanbul'da bulunan İngiliz temsilciliklerinden belgenin aslının var olup, olmadığı hususunun tetkik edilmesini istiyordu¹⁴.

3 Eylül'de İngiltere'nin Kahire Temsilcisi Albay French'ten Lord Curzon'a gönderilen telgrafta, Şam ve Halep'te yapılan gizli birtakım çalışmalarda böyle bir antlaşmanın gerçekleştiğine dair herhangi bir kanıt olmadığı dile getirilirken, Faysal'ın ortaya çıkan meselelerden dolayı bir vesvese duygusu içerisinde kendisini köşeye sıkışmış bir halde hissettiği ifade edilerek İngiliz ve Fransızlara karşı cihat ilan edebileceği ihtimaline değiniyordu¹⁵.

Neticede istihbari kanallardan böyle bir antlaşmanın gerçekleşmediğine dair bilgi kesinlik kazanırken¹⁶, diğer taraftan İngiliz Dışişleri Bakanlığı,

---

¹³ Mim Kemal Öke, **Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)**, 2. Baskı, Kırmızı Kedi Yay., İstanbul, 2013, s. 343.

¹⁴ Şimşir, **a.g.e.**, s. 78, İstanbul'daki İngiliz istihbaratçıları, iddia edilen antlaşmanın Kerek Mutasarrıfı Esat Bey'in arabuluculuğu ile neticelendirilmiş olabileceğini rapor etmişlerdi. Antlaşmanın istihbarat birimlerince temin edilen metni, Dâhiliye Nezareti'nde çalışan bir kâtipten, bir ajan vasıtasıyla elde edilmişti. Bu metinde de Mustafa Kemal'in düzenli kuvvetler veya çeteler teşkil etmek suretiyle İngiliz ve Fransız işgaline karşı müşterek direniş için Araplarla antlaşmaya varmak üzere Osmanlı Harbiye Nazırı ve diğer kabine üyelerinden emir aldığı belirtilmekteydi. Ayrıca bütün bu bilgilere ek olarak İstanbul'daki İngiliz istihbarat birimleri de antlaşma ile ilgili olarak; “*İmza tarihi ve Faysal'la görüşme için makul bir süre dikkate alınırsa Mayıs'ın 16'sı olmaktadır ki bu tarihte Mustafa Kemal, Alman aleyhtarlığı temayülü ile bilinen, yarım maaş alan önemsiz bir subay durumundaydı. Harbiye nazırı bu tarihte kendisini Kuzey Anadolu'ya müfettiş olarak göndermişti.*” diye not düşmüşlerdi. Kahire'deki İngiliz subayları antlaşmanın sahte olduğu kanaatini belirtmişlerdi. Öke, **a.g.e.**, ss. 343-344.

¹⁵ **FO.371/4233, No: 417**, 3 Eylül 1919.

¹⁶ Kamuran Görün, “Faysal ile Mustafa Kemal arasında böyle bir antlaşma imza edilmiş olsaydı bunun Türkiye ve bölge üzerinde ne gibi tesirleri olabilirdi?” şeklindeki bir soruya eserinde “...Eğer Suriye ile Türkiye arasında bir ortak mücadele antlaşması yapılsaydı Fransa, kazancını kaybetmeyi göze alamayacağı için hem İngilizlerle devamlı birlikte olmak, hem de elindeki her imkânı kullanarak bölgeye takviye göndermek zorunda kalırdı. Böyle bir durumda da bundan zarar gören herhalde Türkiye olurdu.” şeklinde cevap vermektedir. Kamuran Görün, **Savaşın Dünyaya ve Türkiye**, Bilgi Yay., Ankara, s. 272; Görün'ün öngörülerine ihtiyat ile yaklaşmakla birlikte, gerçekte böyle bir antlaşma vukua gelseydi, Fransızların 1919 yılının Aralık ayından beri başlattıkları Mustafa Kemal ile ortak bir noktada uzlaşma sağlamaya yönelik diplomatik sürecin daha erken neticeler verebileceği veya en azından Sakarya Savaşı sonuna

bölgede olası bir durum değişikliğinin ne gibi sonuçlara vesile olacağı üzerine kafa yormaya başlamıştı. Bakanlığa “*Halep ve Şam Vilayetlerindeki Müslümanların çoğunun Türk isteklerine sempati duydukları...*” yönünde bilgiler ulaştıkça, başta Lord Curzon ve bakanlık çalışanları bunun bir topyekûn kalkışmaya dönüşebilme ihtimalini düşünmeye başladılar. Kahire’de bulunan istihbarat temsilcisi Albay Meinertzhagen’den Lord Curzon’a gönderilen telgrafta, bu hususun altı çizilerek “*Arap Milli Hareketi’nin Mustafa Kemal Hareketi ile birlikte Arap, Kürt ve Türkleri bir arada tutarak yabancıları ülkelerinden çıkarma kararında...*” olduklarının uyarısı yapılıyordu¹⁷. Aynı şekilde bölgedeki gelişmelerin ne kadar tehlikeli bir hal alabileceği üzerinde 10 Kasım 1919 tarihinde İngiliz Dışişlerine gönderdiği bir başka yazıda Albay Meinertzhagen, bölgeden alınan bütün işaretlerin Suriye bölgesinde eksisi-artısı ile gidişatın tekrar canlandırılmaya çalışılan Türk idaresinin istediği şekilde geliştiğini ve durumun her gün vuku bulan silahlı gösterilerle “*çok tehlikeli*” bir hal aldığını dile getiriyordu¹⁸.

Gerçi Faysal, Türklerle böylesi bağlantılar kurulması konusunda karışık hisler içerisindeydi. Bir taraftan direnişçi Türklerle bağlantıların devam ettirilmesi halinde İngilizlerin baskılarının daha da artarak en değerli müttefikinin desteğinin yitirileceğinden korkuyordu. Diğer taraftan ise Anadolu’da Mustafa Kemal hareketinin başarısı ortadayken kurulan Arap hükümetinin halktan da ciddi destek alan Türk yanlısı siyaset izlemesi Fransızlarla Suriye için mücadelesinde ona büyük yardım sağlayacaktı¹⁹. Faysal, bu ikilemde bir karar verme zorunluluğu içerisinde süreç ilerledikçe ağırlığını yine de İngilizlerden yana kullanacaktı.

---

kadar beklenilmeyeceği ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çünkü her halükarda Fransızların bölgeye yeni takviye kuvvetler getirmeleri ihtimal dâhilinde görülse bile bölgede coğrafi olanakları çok iyi bilen iki yerel direniş örgütünün gerilla savaşları ile yıpratıcı mücadeleleri ile ne derece başarılı olabileceği de ayrı sorun olarak ortaya çıkacaktı.

¹⁷ Şimşir, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁸ İngiliz Dışişlerine gönderilen bir başka raporda, Faysal’ın İngiltere’den istediğini alamaması durumunda bölgede İngiltere ve Fransa aleyhine müthiş bir İslamcı propagandanın başlayacağını, bunun Faysal’ın kendisi dâhil tanınmış Müslüman liderlerce açıkça kabul edilmiş olup hareketin uygun şartlar bir araya geldiğinde cihata dönüşebileceği vurgulanıyordu. Rapor bu noktada da Arap hareketinin Türklerle olan bağlantısına değinerek Arapların, Türkler ve Mustafa Kemal ile uzlaşmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulayarak Halep vilayetindeki Müslümanların çoğunun ve Şam vilayetindekilerin de büyük bir kısmının Türk isteklerine sempati duyduğu ve halk tarafından benimsenmeyen bir Avrupalı gücün idaresi altında olmaktansa Türkiye ile işbirliğini tercih edeceklerini aktarıyordu. Öke, **a.g.e.**, s. 345.

¹⁹ Allawi, **a.g.e.**, s. 325.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

İngiliz istihbaratı Faysal ve Kuvvay-i Milliye arasında bir temas olduğuna yönelik bulguları ve bu bulguların boyutlarını araştırmaya çabalarken, gerçekte Halep bölgesinde daha önce Osmanlı ordusunda görev yapmış ve şimdiki halde Faysal'ın askeri ve siyasi ekibinde bulunan Yasin El Haşimi²⁰ adlı bir subay tarafından Mustafa Kemal kuvvetleri ile ilk irtibat sağlanmıştı²¹. Ayrıca Halep'te Özdemir Bey'in de aşağıda değinileceği üzere bu konuda birtakım çalışmaları olmuştu. Ali Fuat Cebesoy hatıratında, temas konusunda talebin Araplardan geldiğini ve bunun kendileri tarafından memnuniyetle karşılandığını ifade ederek, bu görüşmelerde Araplarla birlikte işgal kuvvetleri üzerine birlikte yürümenin kararlaştırıldığına değinmektedir. Cebesoy, bu amaçla Mustafa Kemal'in bilgisi ve onayı dâhilinde iki taraf arasında siyasi faaliyetleri koordine edebilmek için Araplara birkaç kişiden oluşan bir ekibin gönderildiğini de aktarmaktadır²². Karabekir Paşa da hatıratında, Araplarla temas konusuna değinerek, bu iş ile görevli olarak İsmet Bey adında bir memurun görevlendirildiğini ifade ederek, kendisine verilen bir talimat dâhilinde bir heyetin başında Suriye'ye gönderildiğini ifade etmektedir²³. Zaten Mustafa Kemal'in de 15 Haziran 1919 tarihinde Irak

---

²⁰ Yasin El-Haşimi, Suriye'de İngiliz ve Fransız mandasına karşı çıkan grubun başında geliyordu. Kahire'de bulunan İngiliz Yüksek Komiseri; onu adım adım izlemekte olup, kendisi için; Mustafa Kemal ile bağlantıda olduğu ve Arap milliyetçiliği veya Arap dayanışması gibi sebeplerden ziyade şahsi iktidarı için Suriye'ye Türk idaresini tekrardan getirmeyi amaçlayan birisi olduğu yönünde değerlendirmeler yapıyordu. Yasin El-Haşimi'nin Suriye'deki bu faaliyetleri İngilizleri rahatsız etmiş olacak ki kendisi 22 Kasım 1919 günü Şam'da bulunan İngiliz komutanlığı binasına çay daveti bahanesi ile çağrılıp, tutuklanarak Mayıs 1920'ye kadar farklı yerlerde ikamete zorlanmak suretiyle gözaltında tutulmuş; ancak bu tarihten sonra yeniden Mısır üzerinden Suriye'ye dönmesine müsaade edilmişti. Yasin El-Haşimi'nin göz hapsine alınması Şam'da geniş çaplı gösterilere ve protestolara sebebiyet vermişti. Allawi, **a.g.e.**, ss. 320-321.

²¹ Öke, **a.g.e.**, s. 340; Aslında bu irtibat İngiliz istihbaratınca çok yakından takip ediliyordu. 10 Kasım 1919 tarihinde Albay Meinerthagen tarafından Lord Curzon'a gönderilen bir yazıda; Suriye'nin en etkili adamlarından Yasin Paşa'nın Mustafa Kemal ile mektuplaştığı bildirilerek, Yasin Paşa'nın Suriye'de Türk idaresini yeniden tesis etmek amacıyla olduğu ifade ediliyordu. **FO. 371/4185, No: 156779**, 10 Kasım 1919; Ayrıca bkz. Erol Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Ayraç Kitabevi, İstanbul, 1967, s. 198.

²² Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2010, s.

²³ Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, C.II, Emre Yay., İstanbul, 1995, s. 1025; Tam da bu sıralarda Adana'da bulunan İngiliz istihbarat yetkilisi "*Ulusal Savunma Akımı ve Kilikya'yı Nasıl Etkiliyor?*" başlığı altında bölgede Araplar ve Türkler arasında muhtemel temas ve görüşmeler hakkında malumat verdiği özel raporunu İngiliz Dışişlerine göndermişti. Salahi R. Sonyel,

Şeyh-ül-Meşayih Uceymi Paşa'ya gönderdiği ve "...ümmet-i Muhammed'in hürriyet ve istiklaliyeti uğrunda mücadele eylemek bizler için farz-ı ayındır." ifadelerini kullandığı bir mektupta Arap ve Türkler arasında birlikteliğin zaruriyetine dikkat çekmesi ayrı bir öneme haizdir²⁴.

Aslında Suriye'de işgallere karşı Türk-Arap işbirliğinin kurulmasına yönelik çalışmalar birçok defa sonuçsuz kaldıysa da çok daha önceden başlatılmıştı. Öyle ki, Halep'te daha Ekim 1918 tarihinde Türk Ordusu Suriye'den çekilirken Araplarla bir antlaşma sağlanarak bölgenin İngilizlere değil de Araplara teslim edilmesi yönünde, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa zamanında birkaç girişim olmuş; ancak daha sonra bu girişim, 3 Kasım 1918'de dönemin Harbiye Nazırı Abdullah Paşa tarafından bölgedeki kolordu Komutanı Nihat Paşa'ya gönderilen, "*Hükümetin İngilizlere samimiyetini göstermek ve onların güvenini sağlamak zorunluluğunu düşündüğü için şu sıra Arap hükümeti ile (Faysal önderliğinde Ekim 1918'de Suriye'de Arap Hükümeti kurulmuştur.) görüşme sürdürmeyi ve yakınlık kurmayı tehlikeli kabul ettiğine...*" dair şifreli telgrafla şimdilik antlaşma yolu kapanacaktı²⁵. Ancak resmi olarak böyle bir irtibat sağlanması istenmese de Şubat 1919 tarihinde Özdemir Bey'in Halep'teki çalışmaları sayesinde bölgede yeraltı faaliyetlerini örgütlemek amacıyla "*Türk- Arap Muhadenet Cemiyeti*" kurulmuş, Araplar ve Türkler arasında Müttetik işgallere karşı bir birliğin sağlanması amaçlanmıştı. Özdemir Bey'in, 13 Ocak 1937 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan anılarında; cemiyet sayesinde az zamanda eli silah tutan pek çok kişinin cemiyete katıldığını, sonrasında İngilizler cemiyetin faaliyetlerini fark ederek çalışmalarına son verdiyse de, cemiyetin King- Crane Komisyonu'nun Suriye'de çalışmalarda bulunduğu sırada, komisyona 24 maddelik bir takrir sunmasını önleyemediğini ifade etmiştir. Sunulan takirde: "*Hulasa olarak cemiyetin Türk istiklali muhafaza*

Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, TTK, Ankara, 1995 s. 35.

²⁴ Mustafa Kemal bu mektupta Uceymi Paşa'ya hitaben şöyle diyordu: "*Bütün cihan-ı İslam'ın iki gözbebeği olan Türk ve Arap Milletlerinin iftirak yüzünden ayrı ayrı düşar-ı za'f olması ümmet-i Muhammed için şanlı bir halde buna karşı el ele vererek Ümmet-i Muhammed'in hürriyet ve İstiklaliyeti uğrunda mücadele eylemek bizler için bir farz-ı ayındır. Unsurların sufuf-u an'anatını siyanet ile Makam-ı Mukaddes-i Hilafet etrafında toplanarak küffar esaretinden tahlis-i gariban eylemeye ma'tuf mücahedatınızda zat-ı necibaneleriyle beraber olduğumu arz ederim.*" Öke, a.g.e., s. 340.

²⁵ Murat Güztoklus, **Özdemir Bey'in Filistin- Suriye Kuvvay-i Milliyesi ve Elcezire Konfederasyonu**, Bengi Yay., İstanbul, 2010, s. 155.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

edilirse Suriye'nin de kendi mukadderatını tayinde serbest bırakılacağı hususuna yer verildiğini..." dile getiriyordu²⁶. Sivas Kongresi'nin devam ettiği sıralarda Özdemiş Bey'in hatıralarında bahsettiği Türk- Arap Muhadenet Cemiyeti'nin Mustafa Kemal ile birçok kez irtibata geçtiği ve yürütülen bu çalışmalar neticesinde Ocak 1920 tarihinde Anadolu'daki Kuvvay-i Milliye ile Suriye'deki direniş birlikleri arasında dört maddelik bir antlaşmanın sağlandığını dile getirmektedir²⁷. Neticede ilerleyen süreçte bu hususların tatbik edilmesinin önüne geçilmiş ve Fransızların, Anadolu ve Suriye arasında askeri ve diplomatik kanalların kurutulması ile böyle bir birlikteliğin kurulmaması yönünde birtakım girişimleri olmuştur. Diplomatik tarzda bulunulan bu ilk teşebbüs, Suriye'de Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot'un Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye ile görüşmek amacıyla Sivas'a gelmesi ile olacaktır.

Anadolu'daki Mustafa Kemal hareketinin milliyetçi ve İslamcı çağırısı; Suriye, Irak, Mısır, Afganistan ve hatta Hindistan'da bu şekilde sempati ve beklenti uyandırma ihtimali, buna ilave olarak da ilerleyen aylarda Bolşevik Ruslarla ilk diplomatik temasların sağlanması, İngilizlerin endişeye kapılarak gerek Kafkasya ve gerekse Yakındoğu ile ilgili politikalarını yeniden gözden geçirmesine sebebiyet verecekti. Londra, böyle bir açmaz içerisinde olası bir politika değişikliğinin başta Fransızlar olmak üzere, diğer Siyonist ve Arap liderlerine daha önce verilmiş sözleri nasıl etkileyeceği ve bu konuda İngiliz politik çıkarlarını zedelemekten nasıl bir orta yol bulabileceği üzerinde de ayrı bir çalışma başlatma durumunu gözden geçirmeye başlamıştı. Şüphe yok ki bu konuda, ortada hala imza edilmiş bir Türk barış antlaşmasının bulunmaması, bu endişeleri daha da artırarak politika değişikliğinin bir an evvel gerçekleşmesini sağlayacaktı.

Suriye Üzerindeki İngiliz-Fransız Antlaşması'nın Faysal Üzerindeki Etkileri

Yakındoğu ve Kafkasya'da siyasi ve askeri değişimin ilk işaretleri İngiliz birliklerinin Ermenistan ve Kafkasya'dan çekilmeye başlamasıyla

---

²⁶ A.g.e., s. 136.

²⁷ Bu antlaşmada: "1- Suriye- Türkiye sınırında bazı değişiklikler yapılması, 2- Karadeniz'den Kızıldeniz'e kadar işgal kuvvetlerine karşı ortak bir cephe kurulması, 3- Bu cephedeki Türk ve Arap kuvvetlerinin ortak bir komuta altında birleştirilmesi, 4- Zaferden sonra iki tarafın da bağımsız devlet olarak bir arada yaşaması..." gibi hususlar kabul edilmişti. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Güztoklusu, a.g.e., s. 159.

görüldü. Ardından ikinci bir hamle de daha önce mutabakata varıldığı gibi Lloyd George ve Clemenceau arasında 13 Eylül 1919'da imzalanan –tabi ki ortaya çıktığında Emir Faysal'ı çılına çeviren- ve Suriye'yi Fransız mandası altına sokmayı hedefleyen uzlaşmayla, İngiliz ordularının Fransa lehine Suriye'den ve Kilikya'dan çekilme kararının uygulamaya sokulmasıyla ortaya çıktı. 1 Kasım itibariyle yürürlüğe girecek mutabakata göre, Kilikya ve Suriye sahillerine İngiliz güçlerinin yerine Fransız birlikleri; Şam, Hama, Humus ve Halep şehirlerine ise Faysal'a ait hükümet güçleri geçecekti²⁸. Böylece Sykes-Picot hattının doğusunda kalan bölge Araplara, batısında kalan bölge ise Fransızlara verilecekti. Filistin ve Suriye arasındaki son hudut belirlenene kadar sınır boylarındaki ileri karakollar, talep ettikleri sınırlara uygun olacak şekilde İngilizlerin elinde bulunacaktı. Ayrıca ikili görüşmede Clemenceau'nun ısrarı üzerine Faysal'ın antlaşmadan bir an evvel haberdar edilmesi üzerinde mutabık kalınırken, Faysal'a İngilizler tarafında mutad olarak verilen ödeneğin yarısının bundan sonra Fransa tarafından ödenmesi de karara bağlanmıştı. Böylece Fransa cephesinde tam bir diplomatik zafer olarak değerlendirilen bu mutabakat ile Suriye ve Kilikya'daki tüm askeri ve siyasi hâkimiyet İngilizlerden Fransızlara geçmiş oluyordu²⁹.

Aslında Faysal, Paris'te Arap topraklarının geleceği hakkında kapalı kapılar arkasında gerçekleşen bu ikili görüşmeden haberdar değildi. Ancak İngiliz yetkililerde giderek belirginleşmeye başlayan kararsız tutumların altında bir şeylerin yattığını fark edebiliyordu. Şüphe yok ki onları böyle bir kararsızlığa iten nedenlerin başında -yukarıda da bahsedildiği gibi- Anadolu,

---

²⁸ Allawi, **a.g.e.**, s. 303; Suriye İtilafnamesi olarak anılan bu mutabakat ABD Dışişleri Bakanı L. Polk, İngiltere Başbakanı Lloyd George, Fransa Başbakanı Clemenceau, İtalya Dışişleri Bakanı B. Tomaso ve Japonya Temsilcisi B. Matsal'ın katıldığı Onlar Konseyi'nin toplantısında Müttefiklerin dikkatine sunuldu. Suriye İtilafnamesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, AAM, Ankara, 2004, ss. 376-378.

²⁹ Aslında Clemenceau ve Lloyd George arasında imza edilen bu antlaşmanın mürekkebi kurumadan, mutabık kalınan esasların sağlıklı işletilmesi konusunda Avrupa'da ve Amerika'da bazı kesimlerce itirazlar dile getirilmişti. Bunlardan en önemlisi King-Crane Komisyonu'nda üye olarak da bulunan Yüzbaşı William Yale'nin 21 Ekim'de hazırladığı raporda dile getirilmişti. Yale, raporunda Arapların bu antlaşmayı kabul etmeyecekleri, Fransız birlikleriyle Suriye'nin sahil kesimlerinde Araplar arasında sürtüşmelerin yaşanacağı ve bunun da bölgede yaşayan Katolikler için ciddi tehlikeler oluşturacağını dile getirmişti. Yale, ayrıca Batı'dan kendilerine yönelen bu itilmişliğin ve yalnızlığın Faysal ve Arapları Türklerle birlikte hareket etmeye sevk edebileceği ve Yakınoğu'da Müttefiklerin yeniden çatışma alanına girmelerine neden olabileceği uyarısında da bulunuyordu. Helmreich, **a.g.e.**, s. 108.

Kafkaslar ve Yakındoğu’da artan huzursuzluk ortamı ve İngiltere’nin bu kargaşayı yatıştırarak gücü kendisinde görememesi geliyordu. Ayrıca, kabaran ekonomik fatura da sorunun bir diğer boyutuydu. Dolayısıyla Kafkaslardan ve Suriye’den çekilmenin altında -kamuoyuna açıklanmasa da- baş gösteren ciddi ekonomik nedenler de vardı. Geniş bir coğrafyada yüksek sayıdaki İngiliz birliklerinin maliyeti, İngiliz ekonomisine ağır gelmeye başlamıştı. Bu ekonomik nedene ek olarak Amerikan cephesinde, Anadolu ve Kafkaslar ile ilgili son kararı senatonun verecek olması ve ortaya çıkan emarelerle bu kararın da hemen verilmeyeceğinin iyice belirginleşmesi, İngiliz Hükümeti’ni böyle bir tasarrufa sevk eden nedenler arasındaydı³⁰.

Neticede Faysal İngiltere’nin, Suriye’den çekilme kararını sezemese de Amerikan Hükümeti gibi İngiliz Hükümeti’nin de Suriye ve Arap toprakları üzerinde manda yönetimi kurma kararında belirsizlik yaşamasından son derece rahatsızdı. Ancak şimdiki halde Lloyd George ve Clemanceau arasında böyle bir mutabakatın sağlandığı haberleri üzerine, kendisinin de acil surette Londra’ya davet edilmesi, başta Suriye’nin geleceği konusunun Araplar nezdinde endişe ve çelişkilerle dolu bir hal almasına neden olmuştu. Faysal, Londra yolundayken bu endişeli durumunu, kardeşi Zeyd’e yazdığı bir mektupta: “*Allah korusun bu olursa, derhal dönüp muhalefetime ilan edeceğim, sen de ülkenin bağımsızlığını ilan edip savunma için asker almaya başlamalısın.*” cümleleriyle ifade ediyordu³¹.

Faysal Londra’da gerçekleştirdiği, farklı günlerde iki ayrı önemli görüşmede, İngiliz ordularının Suriye’den çekilmemesi noktasında Lloyd George’yi ikna etmeye çalıştıysa da bu konuda başarılı olamadı. Faysal bu görüşmelerde, savaş sırasında babası Şerif Hüseyin ve İngiliz yetkililer arasında imza edilen McMahon Mutabakatını³² masaya getirip İngiltere’yi

---

³⁰ Helmreich, **a.g.e.**, ss. 98-102.

³¹ **A.g.e.**, s. 305.

³² Şerif Hüseyin ile Sir Henry McMahon arasında Arap topraklarının savaş sonrası geleceği ile ilgili, ilki 14 Temmuz 1915 tarihinde Şerif Hüseyin tarafından McMahon’a yazılan ve Mart 1916 yılına kadar karşılıklı olarak devam etmiş bir irtibat vardır. Bu süre zarfında toplamda iki taraf arasında 10 mektup yazılmıştır. Bu mektuplar savaş sonrası Faysal tarafından bizzat Lloyd George’nin önüne konulduysa da Lloyd George, bunların iki taraf arasında bir antlaşma olduğu sonucunu doğurmayacağını iddia edip, mektuplarda adı geçen hususları dikkate almayacaktı. Mektupların orijinal içerikleri hakkında bilgi için bkz. **Correspondence Between Sir Henry McMahon and The Sherif Hussein of Mecca**, His Majesty’s Stationery Office, London, 1939; Şerif Hüseyin’in oğlu Abdullah, bu mektuplarla ilgili olarak İngiltere’nin Mısır Başkonsolosluğunda görevli Doğu İşleri Sekreteri Mr. Storrs’tan

buna uymaya ve Arap Milleti'ne verdiği sözleri yerine getirmeye teşvik ettiyse de bu konuda da Lloyd George'yi ikna edemedi. Faysal'ın kırınglılığı ve kızgınlığı sözlerine o derece yansımıştı ki Lloyd George'ye, Avrupalı devletlerin kendilerinden Müslümanların karşısına çıkıp halifeye savaş ilan etmelerini istediklerini; ancak şimdiki halde o Avrupalı ülkelerin Arap topraklarını bölmeyi amaçladıklarını gördüğünü ifade ederek, bu ihaneti milletine izah edemeyeceğini aktardı³³. Ancak bu öfkeli sözler bile Lloyd George'ye Clemanceau ile varılan mutabakattan geri adım attırmayacaktı. Dahası İngiliz başbakan gayet sakin bir halde Faysal'a, İngiliz ordularının neden Suriye'den çekilmek zorunda olduğuna açıklama getirerek, bunu mantıki bir nedene oturtup, Faysal'ı Fransa ile anlaşmaya zorlayacaktı³⁴. Ancak Faysal pes etmek niyetinde değildi. 9 Ekim 1919'da Lloyd George'ye bir mektup yazarak Fransa ile sağlanan mutabakatın bozulmasını ve eğer bu yapılamazsa bile en azından çekilmenin geciktirilmesini talep etti. Lloyd George, Faysal'ın bu talebine karşılık verdiği cevapta, İngiltere'nin Arap Krallığı için Şam, Hama ve Halep'in de bu krallığın içerisinde olduğu Şerif Hüseyin'e vaad ettikleri; ancak bu şehirlerin batısında kıyı boyunca ise Fransızların emelleri olduğunu ve bunun daha önceden Şerif Hüseyin'e bildirildiğini dile getirerek, Faysal'dan Suriye'nin tahliyesi ile ilgili İngiliz-Fransız mutabakatının tanınmasını istedi. Faysal'ın öfkesi o derece hal almıştı ki onu yatıştırmak için bizzat Clemanceau da devreye girerek Faysal'a yazdığı mektupta, amaçlarının Suriye'nin parçalanması ve sınırlarının değiştirilmesi olmayıp, kendilerine yardım olduğunu bildirerek, Araplara ve Faysal'a Suriye'nin politik geleceğinin korunacağı konusunda kesin garanti bile verecekti³⁵.

---

gelen haberde: “*Büyük Britanya'nın Arap Ayaklanmasını desteklemek için kendisine ihtiyaç duyulan her alanda yardım etmeye hazır olduğunu...*” ifade ederek, İngiliz yetkililerle Araplar arasında Mcmohan ile mektuplaşmaya kadar gidecek irtibatın sağlandığını dile getirmektedir. Mektuplarda Araplara verilen sözler ve bu sözlerin Araplar üzerindeki etkileri için bkz. Kral Abdullah, **Biz Osmanlı'ya Neden İsyân Ettik**, 9. Baskı, Klasik Yay., İstanbul, 2013, ss. 95-97.

³³ Laurance Evans, **Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikaları (1914-1925)**, Örgün Yay., İstanbul, 2003, s. 225.

³⁴Faysal'ın yeni durum karşısında öfkesi o dereceye varmıştı ki kardeşine yazdığı mektupta davalarından vazgeçmeyerek Suriye üzerinde kendilerinin hafife alınıp bölgeye Fransızların dâhil edilmesi karşısında yeni politikalar üretmenin gerekliliğine değinirken, üretilen bu yeni politikaların başarıya ulaşabilmesi için, “*Alimallah, Alimallah kuvvet! Ve dahi kuvvet! Ne kadar güçlüysek ve askeri açıdan tesirimizi ne kadar iyi gösterebilirsek, (İtilaf Devletleri) bize o kadar hürmet gösterip taleplerimizi kabul edeceklerdir.*” diye yazıyordu. Allawi, **a.g.e.**, s. 310.

³⁵ Umar, **a.g.e.**, ss. 381-382; Evans, **a.g.e.**, s. 226.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

İngilizlerin bölgeden çekilmesini, Arap dünyası için büyük bir felaket olarak değerlendiren ve bu yönüyle bütün stratejisini İngiltere'nin bölgedeki varlığına bağlayan Faysal, son bir hamlede bulunarak, Amerika'ya gidip manda meselesinde ABD Hükümeti'nin desteğini almayı planladıysa da bu konuda da başarılı olamayacaktı. Faysal, İngilizlerin zorlaması ile Paris'e geri dönüp, Suriye'de yeni ortaya çıkan durum üzerinde Clemanceau ile antlaşmaya çalışacaktı³⁶.

1919 yılı sona ererken, Anadolu'daki gelişmelerin Yakınoğu üzerinde askeri ve politik etkileri neticesinde yaşanan bu gelişmelerle Faysal, ayağının altındaki zeminin iyice kayganlaştığı bir ortamda -İngilizlerin ihaneti olarak nitelendirdiği yeni durum karşısında- Fransız yönetimi ile Suriye üzerinde bölgesel ve yönetsel politikalar dahilinde çetin bir müzakere sürecine girecekti. Süreç, beraberinde Suriye'nin birçok bölgesinde Fransız ve Arap birlikleri arasında çatışmalar yaşanmasına sebebiyet verecekti³⁷.

Şüphesiz ki bu, bölgede siyasi belirsizliklerin olduğu bir ortamda Yakınoğu'da zaten var olan huzursuzluğun, sonu gelmeyecek çatışmalarla yeni bir merhaleye sürüklerken, artık bütün ümitleri boşa çıkmış olan Faysal'ı da Şam'da, Arap davasına ihanet etmekle itham ettirecek yeni bir sürecin de başlamasına neden olacaktı.

Mustafa Kemal-Picot Görüşmesi ve Yankıları

Suriye ve Kilikya bölgesinde, İngiliz ve Fransız askerlerinin bir oldu bitti tarzında yer değiştirmesi, Osmanlı Hükümeti tarafından -ve artık Müttefik istihbari raporlarında da- Anadolu'daki direnişin lideri olarak kabul edilen Mustafa Kemal Paşa'nın tepkisine de neden olmuştu. Bahsi geçen antlaşma ile İngiliz birlikleri, Suriye ile birlikte Antep, Maraş, Kilis, Urfa ve Adana vilayetlerini de tahliye ederek, bu yerleri Fransızlara teslim edeceklerdi. Türk şehirlerinin bu şekilde yeniden işgali, bölge hakkında büyük heyecan ve

---

³⁶ Kahire'de bulunan İngiliz temsilcisi Meinertzhagen, varılan antlaşmanın Faysal üzerindeki etkileri ile ilgili olarak; *"Antlaşma onun için çok tatsızdı. Ve halkın gözünden düşecekti. Ancak İngiliz yetkililerinin tutumu ona fazla bir seçenek bırakmadı ve eli ayağı bağlanarak Fransızlara teslim edildi."* diye yorum getirecekti. Allawi, **a.g.e.**, s. 327.

³⁷ John D. Grainger, **Suriye için Savaş 1918-1920**, Tarih Kuram Yay., Çev. Dr. Özer Bostanoğlu, İstanbul, 2015, s. 280, İngilizlerin çekilmeye başlamasıyla birlikte ilk olarak 27 Kasım 1919'da Halep'te Medrese öğrencileri ülkenin bölünmesine karşı bir gösteri yaptılar. Caddelerde yürüyerek hükümet konağında Arapça bildiriler okudular. Sokak gösterileri ilerleyen günlerde de Halep'te devam edecekti. Umar, **a.g.e.**, s. 382.

tepkilere neden olmuş ve başta padişah olmak üzere, İngiliz yüksek komiserlerine protesto telgrafları gönderilmişti. İşgalleri protesto etmek amacıyla Antep'te düzenlenen bir mitingten sonra, Belediye Başkanı M. Lütfi imzasını taşıyan bir telgrafla, İtilaf Devletleri'nin Wilson İlkeleri'ni dikkate alarak Suriye ile alakası olmayan Türk vilayetlerinin işgalinin bir an evvel son bulması ve arzularının da Paris Barış Konferansı'na iletilmesi rica ediliyordu. Aynı şekilde Dâhiliye Nezaretine gönderilen telgrafta da Fransız askeri kıtaların şehre gelmesi ile birlikte ortaya çıkan tepkilere de yer veriliyordu³⁸.

14 Kasım 1919 tarihinde Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal, Müdafaa-i Hukuk Merkezine gönderdiği telgrafta, İngiliz ve Fransızlar arasında mukavele edilen bu antlaşma ile ilgili olarak: “...Suriye Antlaşması adıyla uluslararası tarihe yeni bir haksızlık ve tecavüz sahnesi ilave eylediler. Milletimiz Erzurum ve Sivas Kongreleri'yle kutsal hukukunu ve meşru haklarını savunma konusundaki irade ve kararını dünyaya duyurmuştur. Bundan dolayı bu ve bu gibi varlığımıza ve meşru bağımsızlığımıza saldıran canice kararlara kesinlikle boyun eğmeyecektir.” ifadelerini kullanarak bölgedeki oldu bittiye karşı tepkisini ortaya koyuyordu³⁹. Mustafa Kemal iki gün sonra da bu kez ARMHC Heyet-i Temsiliyesi adına bir protestoname yayımlayarak işgallere karşı duruşunu daha da yüksek perdeden dile getirecekti⁴⁰.

Müttefikler arasında işgal birliklerinin yer değiştirmesinin tepkilere neden olması, bölgede bulunan İngiliz ve Fransız askeri komutanları endişeye sevk etmiş olacak ki komutanlar olası bir kalkışmanın önünü almak amacıyla, halka hitaben: “Varlığından şüphe edenlerin sulh düşmanı...” olarak nitelendirdikleri altı maddelik bir beyanname neşrederler. İşgal kararını barış konferansının kararlarına bağlayan beyannamede bölge halkından sulh konferansının vereceği kararları sükûnetle beklemeleri isteniyordu⁴¹.

Dâhiliye Nezareti de bölgede yaşanan son olaylardan dolayı vilayet ve mutasarrıflık merkezlerinden gönderilen malumat telgrafları ile uğraşıyordu. Gerçi Dâhiliye Nazırının bizzat kendisi bile olayların şaşkınlığı içerisindeydi. 4 Kasım'da ilgili nezaret tarafından sadarete yazılan bir yazıda, bölgede

---

³⁸ M. Tayyip Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, İkinci Kitap, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1965, s. 183.

³⁹ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, s. 134.

⁴⁰ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, s. 139.

⁴¹ Beyannamenin tam metni için bkz. Gökbilgin, **a.g.e.**, s. 185.

keyfiyet kesreden vaziyet mütalaa edilerek bir emr-i vaki karşısında kalınmaması için Urfa Mutasarrıflığından gereken tedbirlerin alınmasına yönelik girişimlerde bulunulduğu bildiriliyordu. Sivas Valiliğinden 22 Kasım'da Dâhiliye Nezareti'ne çekilen bir telgrafta da bölge eşrafının yaşanan gelişmelerden son derece rahatsız olduğu ifade edilerek, umumi efkârın bilgilendirilmesi ve herhangi bir galeyana mahal verilmemesi için sadaret makamınca nasıl bir yol izlenmesi gerekeceği hususunda kendilerinden malumat talep ediliyordu. Aynı şekilde Erzurum Valiliğinden nezarete gönderilen telgrafta da Kilikya'da yaşanan işgal vaziyetlerinin şehir halkı üzerindeki etkileri anlatılarak, nezaretçe kendilerine son gelişmeler hakkında aydınlatıcı bilgiler verilmesi isteniliyordu. Yaşanan emri vaki karşısında hükümet kanalları, çeşitli diplomatik yollardan soruna çareler aramaya çalışırken, Maraş'ta Fransız askeri yetkililerinin hükümet dairesine Türk bayrağının çekilmesine izin vermemeye kalkışması, bölge halkında büyük bir infiale neden olmuştur. Aslında Fransızların bu şekildeki tavırları, birliklerin şehre girmeye başladıkları kasım ayının ilk günlerinden itibaren artarak devam ediyordu. Belediyeler, Müdafaa-i Hukuk Dernekleri ve çeşitli sivil toplum örgütleri, son vaziyeti kamuoyunda ve Amerika nezdinde protesto etmek için girişimlerde bulunmuş, hatta bölge eşrafı Kilikya'nın ekseriyetinin Türk ve Müslüman olması hasebiyle Osmanlı toprağından ayrılmaması için Paris Barış Konferansı'nda İtilaf Temsilcilerine iletilmek amacıyla Dâhiliye Nezaretine imzalarla dolu telgraflar çekmişlerdi⁴².

Lloyd George ve Clemanceau arasındaki mutabakatın uygulamaya konulmasının Kilikya ve Suriye'de büyük tepkilere neden olması, Faysal'ın Suriye'deki prestijinin iyice sarsılmasına rağmen, en azından bir Türk-Arap uzlaşısının olabileceğine yönelik senaryoların dillendirilmeye başlamasına olanak sağlamıştı. Bu, hiç şüphe yok ki sonuçları itibarıyla en başta Fransa'nın bölgedeki varlığını ve çıkarlarını derinden etkileyecek bir durumdu. Türk milliyetçilerinin Kilikya'daki propaganda faaliyetlerinin Suriye'nin diğer kesimlerinde de yayılmaya başlaması, henüz yeni yeni filizlenmekte olan Arap direnişinin alacağı boyutun Paris'te hükümet kulislerinde tartışılmasına ve bu yeni duruma karşı önlem alma zorunluluğunun acı bir şekilde hissedilmeye başlanmasına da yol açmıştı. Dolayısıyla Fransa, bölgeden İngiliz birliklerinin çekilmesi ile bölge üzerinde tam hâkimiyeti sağlayabilmek için, siyasi hesapları da devreye sokarak, bir çıkış yolu arayışına girecekti. Bu yol

⁴² Gökbilgin, a.g.e., ss. 186-195.

da Anadolu'da iyice şekillenen ve kendisine artık bir vücut bulmuş olan Mustafa Kemal hareketi ile bir an önce temasa geçmekle bulunmuş olacaktı. Bu maksatla Fransa'nın "*Suriye ve Ermenistan Yüksek Komiseri*" sıfatıyla Beyrutta bulunan Georges Picot, Paris'ten aldığı direktifle görevini 19 Kasım 1919'da General Gouraud'a devrederek, Sivas'a doğru, Mustafa Kemal Paşa ile görüşme amacıyla, harekete geçecekti. Picot, ilk olarak bir zemin yoklaması babında daha önce Beyrut Valisi olarak görev yapmış ve şimdiki halde Heyet-i Temsiliye üyesi Bekir Sami Bey ile bağlantıya geçerek, böyle bir görüşmenin olup olamayacağını sordu⁴³. Aslında Picot'un bu yoklamasından önce de Fransız yetkililer tarafından Mustafa Kemal ile görüşülmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştu⁴⁴. Alınan müspet cevap

---

⁴³ Picot'un Sivas'a gelmesi ile ilgili olarak iki farkı görüş mevcuttur. Bunlardan biri Ali Fuat Cebesoy'un da hatıralarında aktardığına göre daha önce Bekir Sami Bey'in Beyrut Valiliği sırasında arkadaş olan Picot'un görüşmenin sağlanması için ilk olarak Bekir Sami Bey ile bağlantıya geçtiği ve ondan böyle bir görüşmenin ayarlanmasını istediği (Bkz. Cebesoy, **a.g.e.**, .s. 334) diğeri ise Bilge Yavuz'un Sina Akşin'den alarak eserinde aktardığı bizzat Bekir Sami Bey'in Picot'u Sivas'a davet ettiği bilgisidir. Bilge Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919- 1922**, TTK Yay., Ankara, 1994, s. 46.

⁴⁴ Bu girişimlerden ilki, bir Fransız gazetecisi tarafından gerçekleştirilmişti. 1919 yılının sonbahar aylarında Fransız kamuoyunda, Türk direnişi ile ilgili bazı haberler çıkmaya başlamıştı. Öyle ki Fransız basını, Anadolu'daki direnişi yakından izlemek amacıyla Mustafa Kemal ile temas kurmanın yollarını aramış ve bu amaçla gazeteci Madam Gualis, Anadolu'ya gönderilmişti. Madam Gualis, bu ziyaretinde Tevfik Rüştü Bey ile bağlantıya geçirilmekle birlikte, 9 Ekim 1919 günü Eskişehir civarında bir köye gelerek Ali Fuat Paşa ile görüştürülmüştü. Görüşmede Gualis, Ali Fuat Paşa'dan Anadolu'daki direniş hakkında bilgi almış; ancak Mustafa Kemal ile görüştürülmesi sağlanamamıştı. Gualis, Fransa'nın İslam âlemi ile ilişkilerini yürüten Fas'taki sömürge genel valisi Mareşal Lyautey ile mektuplaşıyordu. Mareşal; Fas, Cezayir, Tunus ve Afrika'daki Müslüman unsurların herhangi bir kalkışmaya meydan vermeden tatmin edilmesine dayanan bir politika izlemekle görevliydi. Dolayısıyla Mareşal Lyautey, Türkiye'ye karşı ılımlı bir siyaset izlenmesi halinde bu politikanın tüm İslam âlemi üzerinde olumlu bir etki yaratacağı ve sömürgelerin daha rahat kontrol altında tutulacağı kanaatini taşıyordu. Cemil Özgül, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)**, TTK Yay., Ankara,1989, s. 97; Madam Gualis'in, Anadolu'da Milli Mücadele'yi tanımaya yönelik çalışmaları neticesinde Nisan 1921'de Ankara'ya gelmesi sağlanmış, Mustafa Kemal ile görüştürülerek Anadolu hareketinin amaçları hakkında önemli bilgiler edinerek, Fransız kamuoyunun Yakındoğu ve Anadolu'da meydana gelen gelişmeler hakkında bilgilendirilmesine katkı sağlamış, yazıları 1919'un Ekim ayından itibaren Fransız gazetelerinde yayımlanmaya başlamıştı. Ayrıca Madam Gualis, Milli Mücadele hakkında izlenim ve düşüncelerini, kaleme aldığı "*Ankara, İstanbul, Londra*" adlı bir eseri de aynı dönemde basılmıştır. Bkz. Berthe Georges-Gualis, **Ankara, İstanbul, Londra, Mustafa Kemal ve İngilizlerin Doğu Siyaseti**, Çev. Can Kapyalı, Büyükçekmece Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 2008.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

karşılığında harekete geçen Picot, Kayseri’de Ali Fuat Paşa ile görüşerek, çok yakında Fransa’da kabine değişikliği olacağını ve yeni gelecek olan Briand kabinesinin de Yakındoğu’da Türk ekseriyetinin bulunduğu bir kıtada kuvvetli ve müstakil bir Türk devletinin tesis edilmesi yönünde politika geliştireceğini ifade ederek, bunun sağlanması için ne mümkün ise yapılması yönünde kararlılığını dile getirecekti⁴⁵. Picot’un bu sözleri yakın bir gelecekte, Yakındoğu’da Fransız politikasının değişeceğine yönelik ilk işaretler olarak yorumlanırken, Kilikya bölgesinde Türk direnişinin Suriye’ye kadar yayılmasından duyulan korkunun açık bir tezahürü olduğu da görülüyordu⁴⁶.

Picot, ekibinde bulunan Yüzbaşı Dame ve Üsteğmen Fleuri ile birlikte Kayseri’den ayrılarak Sivas’a geldi. Hüsrev Gerede’nin aktardığına göre Picot, Sivas’a uğradıktan sonra buradan Paris’e geçip, Barış Konferansı’na katılacaktı. 5 ve 6 Aralık günlerinde Sivas’ta kalan ve bu süre zarfında başta Mustafa Kemal olmak üzere Heyet-i Temsiliye’nin diğer üyeleri ile görüşmeler yapan Picot, ilk görüşmede Mustafa Kemal’e: *“Eğer sizinle anlaşabilirsek Türkiye’nin alinyazısı üzerinde etkili olur.”* diyerek neden kendisi ile görüşmek istediğini açıkladı. 5 Aralık’ta gerçekleşen görüşmede Picot, Sivas’a Fransız Hükümeti’nin onayı ile geldiğini, çok açık konuşacağını, İtilaf Devletleri’nin her birinin Türkiye’yi parçalamak üzere fırsat beklediğini, bu nedenle bunlardan biri ile anlaşarak durumu düzeltmek gerekeceğini, ifade ederek kendisinin buradan sulh konferansına katılarak orada nüfuzunu Türkiye’den yana kullanacağını ifade etti. Ardından Mustafa Kemal’e istediklerinin ne olduğunu sordu. Oldukça samimi bir ortamda geçen bu uzun görüşmede Mustafa Kemal, Picot’a cevap olarak, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlardan bahsedecek⁴⁷, Türk Milleti’nin emel ve isteklerinin tümünün Sivas Kongresi kararlarında olduğunu izah edecek; Kilikya, Urfa, Maraş, Antep’in Mondros Ateşkes Antlaşması kararlarına aykırı olarak işgal edildiğini ve buralarda Ermeniler tarafından yapılmakta olan mezalimden, Fransızların Türk memurlarına reva gördükleri muhakkirane

⁴⁵ Cebesoy, a.g.e., s. 334.

⁴⁶ Cemal Güven, **Milli Mücadele’de Mustafa Kemal Paşa’nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri (Asker, Siyasi Temsilci ve Gazeteciler)**, Eğitim Yay., Konya, 2012, s. 92.

⁴⁷ Gerçekleşen ilk görüşmede Mustafa Kemal’in yanında Bekir Sami Bey, Hüseyin Rauf Bey ve Ahmet Rüstem Beyler de hazır bulunmuşlardı. Hüsrev Gerede, **Hüsrev Gerede’nin Anıları**, Haz. Sami Önal, 2. Baskı, Literatür Yay., İstanbul, 2002, s. 135.

muamele tarzından şikâyet edecek ve Türk milletinin, bu haksız işgallerin tamamına son verilmesini istediğini dile getirecekti⁴⁸.

Fransız Diplomat, Mustafa Kemal'in bu talebine cevap olarak, daha hareketinden evvel Ermeni kıtalarının yeni işgal olunan mahallerden çekilmesini emrettiğini ifade ederek, Fransızların Osmanlı Devleti'nin istiklalini tanıdıklarını ve bunun temin edilmesini arzu ettiklerini, sözlerine ekledi. Ayrıca Picot, Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarında neden Arabistan hakkında herhangi bir hüküm ihtiva edilmediğini sorarak bu bölgelerin geleceği hakkında ne düşünüldüğünü de sordu. Picot'un bu sözlerine karşılık Mustafa Kemal, Halife ve İslam dini vesilesiyle Araplarla bağlarının devam edeceğini; fakat Arapların kendi kaderlerini belirleme konusunda serbest bırakıldığını ifade etti⁴⁹. Görüşmenin ilerleyen bölümlerinde Picot, dış yardım hususunda da aydınlatılarak Sivas Kongresinin 7. maddesinde ifade edilen "*Sömürü amacı taşımamak koşulu ile...*" dış yardım gündeme getirilmişti. Burada Fransız diplomatın İngilizlerin yardım sözü vermesi durumunda nasıl davranılacağı hususunda bir soru yöneltmesi üzerine, tarihten bu yana emperyalist olan bu devletin yardım önerisinin kabul edilmeyeceği; ancak Amerikalıların yapacakları yardım önerisine sıcak bakılacağı, ifade edildi. Ayrıca görüşmede azınlıkların hukuku konusu da masaya yatırılarak Yunanistan ve Bulgaristan gibi sınırlar dışında kalan Türk azınlığın durumu üzerinde görüşler mütalaa edildi. Picot, bu konu ile ilgili olarak da Paris'te, barış konferansında, bunu bir sorun olarak gündeme getireceğinin sözünü verdi⁵⁰.

Görüşmelerde Picot ve heyeti, Adana'da bir Ermenistan kuramayacakları kanısına vardıkları için bazı ekonomik ayrıcalıklar elde

---

⁴⁸ Cemal Güven, **a.g.e.**, s. 94; Karabekir, **a.g.e.**, C. II, s. 1026; Görüşmeler başlamadan evvel bırakılan kartvizitte Picot'un sıfatının "*Fransa Hükümeti'nin Suriye ve Ermenistan Mümessili*" ibaresini görünce Mustafa Kemal ilk olarak kendisi ile görüşmek istemez. Bunun üzerine Picot, bizzat kendisi devreye girerek Heyet-i Temsiliye'nin bulunduğu sultanı binasına gelerek, kendisinin Erivan'daki Ermeni Hükümeti nezdinde temsilci olduğunu ifade ederek, bu hükümetin hudutları haricinde kurulması, tasavvur edilen bir hükümet ile hiçbir alaka ve münasebeti olmadığını, izah eyledikten sonra, Mustafa Kemal tarafından kabul edilir. Cebesoy, **a.g.e.**, s. 334.

⁴⁹ Güven, **a.g.e.**, s. 95.

⁵⁰ Gerede, **a.g.e.**, s. 137, Ekonomik yardım meselesi ile ilgili olarak Paul Helmreich eserinde, Mustafa Kemal'in Georges Picot'a bütün Anadolu'da ekonomik çerçevede bir Fransız mandasını kabullenmeye istekli olduğunu ve bunun yanı sıra eğer mümkün ise Amerikan yardımını kabul etmeye hazır olduğu yolunda General Harbord Komisyonu'na daha önce ilettiği mesajları Picot'a da tekrarladığını dile getirmektedir. Helmreich, **a.g.e.**, s. 139.

etmek şartıyla Adana'nın boşaltılmasını kararlaştırmışlardı. Ayrıca Picot, Fransa'nın Adana'da sadece ekonomik çıkarlarının bulunduğunu, bu çıkarlara karşılık Maraş, Antep, Urfa havalisi ile beraber Kilikya'nın da Fransızlar tarafından tahliye edilmesi ihtimalinin bulunduğunu, hatta gizli kalması şartıyla, barış konferansında diğer devletler tarafından yapılmış olan işgallerin de kaldırılması çalışmalarının da muhtemel olduğunu, şahsi değerlendirmesi olarak beyan etti⁵¹. Neticede George Picot, Fransızlar tarafından işgal edilen bölgelerin tahliye edilmesi, bu bölgelerin yeniden Osmanlı egemenliği altına girmesi ve Kilikya'da Fransa yararına ekonomik ayrıcalıklar elde edilmesi şartıyla:

1- Türk askeri birlikleri ve sivil yönetiminin Kilikya'da bulunması, güvenlik hizmetleri için polis örgütünün Fransız gözetimi altında yeniden düzenlenmesi, jandarmanın Türk üniforması giymek şartıyla Fransız subaylarının emri altında olması,

2- Fransız konsolosluklarına fazla yetki verilmesi,

3- Fransız tekelindeki tüm ekonomik ayrıcalıklarda Fransızlarla Türklerin ekonomik işbirliği içinde olması, gibi önerilerde bulundu⁵². Picot'un bu önerilerine Adana'nın tahliye edilmesi karşılığında Fransız konsolosluklarına fazla yetki verilmesi kabul edilirken⁵³, idari gözetim hususu ile ilgili olarak Fransız temsilcilerinin bölgede özel çıkarı ya da etkisi varsa kabul edilmesi şartı tartışıldı. Ekonomik ayrıcalıklara karşılık olarak da Fransa'dan İngiliz ve İtalyanların tahribatına karşı Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü tek yanlı olarak garanti altına alması konuları da gündeme gelmişti⁵⁴.

Picot'un bu derece cüretkar davranmasının nedenleri arasında daha yeni yeni filizlenmekte olan Milli Mücadele Hareketinin içinde bulunduğu zor duruma bağlı olarak dış yardıma olan ihtiyacın zarurietini bulunuyordu. Picot, bu ihtiyacın Kilikya'da ve diğer işgal altındaki Anadolu bölgelerinde direnmekte olan Türk milis kuvvetleri için ne derece önemli olduğunu farkındaydı. Öyle ki bunun önemine binaen Mustafa Kemal'in Picot'a: *“Bizim için bir Kilikya bir de Türkiye meselesi gibi iki mesele yoktur. Bir mesele vardır, o da Türkiye meselesidir.”* demesi Mustafa Kemal'in aslında Picot'tan

⁵¹ Karabekir, **a.g.e.**, s. 1025; Gerede, **a.g.e.**, s. 138; Güven, **a.g.e.**, s. 95.

⁵² Güven, **a.g.e.**, s. 96.

⁵³ Gerede, **a.g.e.**, s. 139.

⁵⁴ Helmreich, **a.g.e.**, s. 139.

farklı olarak soruna bakış açısını ortaya koyuyordu⁵⁵. Picot ise Kilikya meselesini, ekonomik ayrıcalıklara karşılık olarak öne sürdüğü bölgenin boşaltılabileceği hakkında vaadin gerçekleşebilmesi için, Paris'e döndüğünde çalışmalarda bulunacağını, bu nedenle sulh akdedilinceye kadar Mustafa Kemal'den Adana, Urfa, Maraş, Antep'te milli örgütlenmenin Fransızlar aleyhine silahlı bir isyan ve bir saldırı yapılmamasını rica etmişti⁵⁶.

Picot'un bu teleplerine karşılık Mustafa Kemal, "*Fransız işgali altında bulunan bölgelerde bizim tarafımızdan kuvvet sevkiyle hiçbir harekette bulunmayacağız. Ancak sizin işgaliniz altında bulunan ve asayişinden, emniyetinden sizin mes'ul olduğunuz bölgeler vardır ki Kilikya, Maraş, Urfa hepsi dâhil, Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermenilerin, İslam ahaliye tecavüz etmesi, onları katletmesi neticesi olarak vuku bulacak mukabelelerden, mukavemetlerden de hiçbir mesuliyet kabul etmeyiz.*" diyerek, daha önce kovulan Adana valisinin yeniden göreve getirilmesi, Türk memurlarının görevlerine devam ettirilmesi, Müslüman ahaliye zarar veren Ermenilerin buldukları bölgeden uzaklaştırılması gibi taleplerini Picot'a iletmişti⁵⁷.

Picot, Ermeni askerlerinin çekileceğini, Adana valisinin göreve dönmesi için İstanbul nezdinde girişimlerde bulunacağını, Fransız askeri kitalarının sayılarının bu andan itibaren artırılmayacağını, Türk memurların hor görülmeyip aşağılanmayacağını ve sözlerinin yerine getirilmesi için derhal gerekli kişilere tebligatta bulunacağını sözünü vermişti⁵⁸. Ancak Georges Picot bu sözleri verdiği sırada Kilikya, İngilizlerin "...*Türkleri kovalayıp Kilikya'yı işgal etmelerine*" izin vermeleriyle birlikte, Fransız kuvvetlerinin 3 Ermeni taburundan oluşan birliklerle işgalin genişletilmesi, sürecini yaşıyordu. Bu süreçte İngilizler de Albay Newcombe eşliğinde, kalabalık subay ve askeri birliklerle bölgede demiryollarını kontrol altında tutmaya devam ediyorlardı⁵⁹.

Picot ve beraberindeki heyet 7 Aralık'ta Sivas'tan ayrılırken, işgal altında bulunan bölgelerde vali atanması ile ilgili olarak İstanbul Hükümeti'nin General Allenby'nin onayını almadan bu tür bir faaliyete

⁵⁵ Güven, **a.g.e.**, s. 96.

⁵⁶ Karabekir, **a.g.e.**, s. 1025; Gerede, **a.g.e.**, s. 139; Güven, **a.g.e.**, s. 96.

⁵⁷ **TBMM GCZ, C. I, İçtima**; 1, 24 Nisan 1920, Celse: 4, s. 6; Güven, **a.g.e.**, s. 97.

⁵⁸ Güven, **a.g.e.**, s. 97.

⁵⁹ Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, II. Baskı, TTK Yay., Ankara, 1988, s. 179.

girişemeyeceği bilindiğinden, ilk olarak Picot'tan İngilizlerin nezdinde girişimlerde bulunulması istendiği için; Picot, her şeyden önce bu sorunu aşmak amacıyla İngiliz Yüksek Komiserliği ile bağlantıya geçmenin yollarını aramaya başlamıştı⁶⁰. Mustafa Kemal de vakit kaybetmeden Karabekir Paşa'ya gönderdiği bir telgraf ile Picot ile gerçekleşen görüşmenin ayrıntılarını anlatarak bu andan itibaren takip edecekleri metot ile ilgili olarak, Fransız işgal sahası içerisinde bir yandan milli teşkilatın kuvvetlenmesine çabalarken, diğer taraftan bölgede herhangi bir silahlı eyleme girişilmemesi noktasında gerekli talimatların verildiğini aktarıyordu. Ayrıca Mustafa Kemal, bu süre zarfında bölgedeki işgallerin ahali tarafından şiddetle protesto edilmesini isteyerek yine de teyakkuz halde bulunulmasını, bugün gelinen noktada siyasi maksadın bir zarurieti olarak gördüğünü ifade ediyordu⁶¹.

Mustafa Kemal, bu politikaya uygun olarak 8 Aralık'ta Urfa Müftüsü Hüsnü Efendi'ye gönderdiği bir telgrafta, Ermeniler ve Fransızlar tarafından saldırı gelmedikçe silahlı bir tecavüzde bulunulmaması; fakat milli teşkilatın sağlamaştırılması hususunda talimat gönderiyordu⁶².

Picot, yaptığı görüşmeler sonucunda elde ettiği izlenimlerle İstanbul üzerinden Paris'e dönmeyi tasarlıyordu. Görüşmeler bu tarihten sonra Fransız siyasetinin ve siyasi çevrelerinin Türklerle imza edilecek barış antlaşmasına daha farklı bir pencereden bakmalarına veya en azından Anadolu'daki Mustafa Kemal hareketini artık dikkate alma zorunluluğu hissetmelerine neden olacaktı. Bu zorunluluk, ilk olarak aralık ve ocak aylarında Londra'da Clemanceau ve Lloyd George başta olmak üzere Müttefik iki ülke dışişleri bakanlarının katılacağı "*Türk Barış sorununun nasıl çözüme kavuşturulacağı*" konusunda kendisini göstermeye başlayacaktı. İki ülke temsilcileri, görüşmelerde birbirlerini Türklerle gizli görüşmeler yapmakla suçlayacaklardı⁶³. Doğal olarak bu da iki ülke diplomatları arasında benzeri görüşmemiş bir gerginliğin yaşanmasına sebebiyet verecekti.

Picot, Sivas'tan Mustafa Kemal'in en azından ne yapmak istediğini öğrenerek ayrılmıştı. İstanbul'dan Paris'e gönderdiği bir mektupta bu hususa değinerek, Anadolu'daki direniş hareketi ile ilgili olarak: "*...Ateşli bir vatanperverlikle, milliyetçi liderler tam bir Türkiye istemektedirler, ama bunu*

---

⁶⁰ Gerede, a.g.e., s. 139.

⁶¹ Karabekir, a.g.e., s. 1026.

⁶² Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s. 147.

⁶³ Helmreich, a.g.e., s. 140.

kendi imkânları ile gerçekleştirememektedirler. Ne kadar yabancı düşmanı olursa olsunlar bu halde yabancı işbirliğini kabule hazırdırlar. Öyleyse ülkelerini budamaya başlamamak kaydıyla, sadece Fransa onlara faydalı bir biçimde yardıma muktedir görünmektedir... Maalesef burada, bu ülke ile bağı olmayan dünyadan ayrı İstanbul'da fildişinden bir kulede yaşanmaktadır."⁶⁴ ifadelerini kullanmaktaydı. Picot'un "...ne kadar yabancı düşmanı olurlarsa olsunlar, bu halde yabancı işbirliğini kabule hazırdırlar..." derken 1919 koşulları itibariyle Türk milli direnişinin birçok olanaktan yoksunluğunu; ancak bu halde bile ülkelerinin budanmasına razı olmayacaklarının tespitini yaparak, Fransız siyasetinin bölge ile ilgili politika geliştirirken bu unsurların dikkate alınmasını tavsiye ediyordu.

Sonraki süreçte Picot ve Mustafa Kemal arasında gerçekleşen bu görüşmeden olumlu bir netice alınamamış ise de Fransızlarla Türkler arasında yarı resmi bir vaziyette olsa dahi böyle bir irtibatın sağlanmış olması, Türk-Fransız ilişkilerinin geleceği açısından önemli bir merhale olarak kabul edilmektedir⁶⁵. Her şeyden önce bu görüşme Mustafa Kemal'in elini siyasi olarak daha da güçlü kılmış ve İngiliz politikalarına karşı Fransızlardan yararlanabilme ihtimalinin, bazı diplomatik çevrelerde dillendirilmesine olanak sağlamıştı. Bu, şüphesiz barış görüşmelerinin müzakerelerinde masaya getirilecek başat konulardan birisi olacaktı. Ancak Picot'un bu ziyareti Fransız siyasi ve diplomatik cenahlarında bütünüyle kabul görmüş bir mesele değildi. Mütteliklerin Adana Genel Valisi Bremond, Picot'un Sivas seyahatinin bazı Fransız çevrelerinde çok tartışıldığından, Beyrut ve İstanbul'da bulunan bazı çevrelerce de onaylanmasından anılarında bahsetmiştir. Buna rağmen, Picot'un yerine Suriye ve Kilikya yüksek komiseri olarak atanan General Gouraud, Mustafa Kemal ile yapılacak bir antlaşmanın, Fransızların Şam'da Emir Faysal'a karşı verdiği mücadeleye yararı olacağına inanmaktaydı. Ayrıca İstanbul'da uzun yıllar bulunmuş olan E. Pech ise anılarında, Picot'un Mustafa Kemal ile ön antlaşma yapmak için Fransız Hükümeti tarafından görevlendirilip görevlendirilmediğini sormakla birlikte, eğer böyle bir şey söz konusu olmuş ise bunun, Mustafa Kemal'in bölgedeki prestijini artırmak ve Türk direnişini cesaretlendirmekten başka bir işe yaramadığını, kaydetmektedir. Bütün bu aleyhte ve lehte değerlendirmelere rağmen, reel

---

⁶⁴ Alexandre Jevakhoff, **Kemal Atatürk Batı'nın Yolu**, Çev. Zeki Çelikkol, İnkılap Yay., İstanbul, 1998, s. 115.

⁶⁵ Yavuz, **a.g.e.**, s. 49.

politikte olan böyle bir görüşmenin gerçekleştiği ve bunun da Picot'un Fransız Dış İşleri Bakanlığı'na gönderdiği raporlardan anlaşıldığı kadarıyla, Fransız diplomatik çevrelerince Mustafa Kemal'in gücünün önemseddiği gerçeğidir. Öyle ki 27 Kasım 1919 tarihli bir resmi raporda Picot, Türklere ilgi konusunda acele edilmediği müddetçe Mustafa Kemal'e bağlı ulusal güçlerin kendilerine karşı gerilla savaşı başlatabilir bir halde olacağı ve bunun da bölgede kendilerini, uzun yıllar sürebilecek sıkıntılara düşürebileceği uyarısını yapıyordu. Zaten görüşmeler sırasında Picot'un Mustafa Kemal'den, Kilikya bölgesinde Fransız birliklerine karşı bir ayaklanma içinde olunmaması konusundaki ricası, onun gücünden ne kadar çekinildiğinin açık bir göstergesiydi⁶⁶.

Öte yandan Fransızların Türk liderlere Kilikya'da güçsüz ve sıkıntılı bir vaziyette oldukları imajını hissettirmeleri⁶⁷ bile Yakındoğu ve Anadolu'nun geleceğinin şekillendirilmeye çalışıldığı bu günlerde, Türk tarafının elini kuvvetlendiren ayrı bir unsur olarak göze çarpıyordu. Türkler hiç şüphe yok ki bu görüşmelerin, İngiliz ve Fransızlar arasında zaten var olan gergin durumun üzerine tuz biber olacağını da bildiklerinden -Kilikya sorununun diplomatik olarak çözümüne katkı sağlayacağı bilinmesine rağmen- bunu bölgedeki etkinliklerini artırmada ayrı bir politik argüman olarak kullanacaklardı.

Picot'un Sivas'a yolculuğundan haberdar olan İngilizler⁶⁸, gerçekleştirilen görüşmelerden son derece rahatsız olmakla birlikte, İstanbul'dan İngiliz Dışişlerine gönderilen konu ile ilgili detaylı raporlarda sorun etraflıca değerlendirilmeye tabi tutularak, Fransızların bundan sonra atacakları politik adımlar üzerinde çeşitli görüşler ileri sürüyorlardı. Amiral J. De Robeck'ten Earl Curzon'a gönderilen 12 Aralık tarihli bir yazıda, Fransızlar ve milliyetçiler arasında faal bir uzlaşmanın var olduğu belirtilerek, Suriye ve Kilikya'daki yeni yapıya ilişkin olarak milliyetçi liderler tarafından ortaya konulan tavrın ülkede özellikle İngiliz politikalarını itibarsızlaştırmaya hizmet ettiği vurgulanıyordu. Fransızların Türk direnişine bakışlarının da değerlendirildiği yazıda, siyasi pozisyonda olanlar dâhil birçok Fransız'ın Türk Milli Hareketine sempati ile baktıkları ve Türk sorununun çözümünde

⁶⁶ Yavuz, **a.g.e.**, s. 50.

⁶⁷ Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde...**, s. 199.

⁶⁸ Albay Meinertzhagen'den Lord Curzon'a gönderilen bir yazıda iki Fransız subayı ile birlikte Picot'un Mustafa Kemal ile görüşmek üzere Anadolu'ya gittiği ve böylelikle Fransızların Türkler ve Arapları, İngilizlere karşı kazanmak istedikleri belirtiliyordu. Ulubelen, **a.g.e.**, s. 196.

Türkiye'nin bütünlüğüne dayalı milliyetçi programın temel alınmasına sıcak baktıkları dile getiriliyordu. Ayrıca değerlendirme yazısında, Fransız makamlarının Paris'te konferansın kararları doğrultusunda, bu politikayı savunabileceklerine dair emarelerinin olduğu ve eğer böyle yaparlarsa ise bu politikanın, hükümetlerinin Suriye ve Kilikya'da sorumluluk alma çabalarına hizmet edeceği de beyan ediliyordu⁶⁹.

İngiliz Dışişlerinde doğu masası memurlarından Osborne, Picot ve Mustafa Kemal arasında gerçekleşen görüşmeyle ilgili olarak, görüşmelerden Fransızların, İstanbul ve Karadeniz kıyılarına kendi bayraklarını dikmek istediğine dair yorum getirerek, kendilerinin de Fransızları örnek alarak neden Mustafa Kemal ile irtibata geçemediklerini soruyordu⁷⁰. Görevli memur bu şekildeki yorumunu, 7 Ekim'de Kahire'den Albay Meinertzhagen'den Mustafa Kemal ile ilgili İngiliz Dışişleri Bakanlığına gönderilen bir yazının haberine dayandırıyordu. Albay, bu yazıda eğer istenilirse İngiliz subayların Mustafa Kemal'i Sivas'ta ziyaret etmek istemeleri durumunda, bunun sorun olmayacağı, Mustafa Kemal'in İngiliz aleyhtarı bir tutum sergilemediği dile getiriliyordu. Albay Meinertzhagen'in gönderdiği bu belgeye dışişlerinde görevli George Kidston: "*Son durumda Fransız ve İtalyanlar, milliyetçi liderin itimadını kazanmak için rekabete giriştiler. Fransızlar Kilikya'ya yerleşince Mustafa Kemal ile bir antlaşmaya varabilirler, bu onların bütün Anadolu'daki tren yolu hattını kontrol altına almaları anlamına gelir.*" diye yorum geçiyordu⁷¹.

Milliyetçilerle gerçekleşen görüşmenin İngiliz ve Fransızlar arasında bir gerginlik yaratacağı aşıkarken, İstanbul menşeli bazı istihbarat raporlarında, görüşmelerin Fransızlar kanadında başarısız geçtiğinin iyice anlaşılmasından sonra George Kidston, Fransızların Türk milliyetçilere bu derece yaklaşmalarından rahatsız olmuş ve bunun kendilerinde de Fransızlara karşı Küçük Asya'da politika değiştirerek, onların nüfuzunu teşvik etmekle bölgede

---

⁶⁹ **FO.406/41, No: 2321**, "*Vice- Amiral Sir J. De Robeck to Earl Curzon*", 12 Aralık 1919.

⁷⁰ Bu Belgeye Dışişlerinde görevli George Kidston: "*En uygunu kendisi ile bir an evvel temas kurulmalı. Albay Rawlinson'un Erzurum'a gidince kendisi ile irtibat sağlaması bekleniyordu. Gelişmeleri Savaş Bakanlığından öğrenmeye çalışıyorum.*" şeklinde yorum geçiyordu. **FO.371/4186, No: 166876**, "*İstanbul'dan İngiliz Savunma Bakanlığına Gönderilen Gizli Yazı*", 23 Aralık 1919. Ayrıca bkz. Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde...**, s. 198; İlerde görüleceği üzere bizzat Lord Curzon tarafından Rawlinson tekrar Anadolu'ya sadece bu makatla gönderilecekti. Bkz. Rawlinson, **a.g.e.**, s. 282.

⁷¹ **FO. 371/4158, No:139090**, 7 Ekim 1919.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

davranışlarını denetim altında tutmanın sağlanabileceğine dikkat çekiyordu⁷². Bir başka ifade ile İngiliz yetkililer sorunların gittikçe büyüdüğü bu günlerde Fransızlara karşı bir kin politikası izlemenin yanlışlığını, dile getirerek bu gerginlikten Mustafa Kemal ve direnişçilerin nemalanmalarının önüne geçmeyi öneriyordu. Şüphesiz bu öneri, sonraki günlerde İngiliz Hükümetinin Yakındoğu'da Fransa'ya karşı izleyeceği politikanın da ilk işaretleri olacaktı.

Albay Rawlinson'un Tekrardan Anadolu'ya Gönderilmesi

İngiliz yetkililer, Fransızların bu tarz hamlelerinden rahatsız olmakla birlikte kendileri de tam da bu günlerde kontrol subayı olarak Doğu Anadolu'ya gönderdikleri Albay Rawlinson'dan Mustafa Kemal ile bir görüşme yapmalarını isteyeceklerdi. Gerçi Rawlinson 1919 yılının bahar ve yaz aylarında mütareke hükümlerinin uygulanmasını kontrol etmekle görevli Müttefik subay olarak Anadolu'da bulunuyordu. Burada bulunduğu süre zarfında başta Mustafa Kemal olmak üzere, Kazım Karabekir ve Türk direnişinin diğer önde gelen kişileriyle görüşmüş, Erzurum Kongresi'nin toplanmasına engel olmaya çalışmış; fakat bunu başaramayınca mütareke hükümlerinin yerine getirilmesi için birtakım baskılar yapmaya çalışmıştı. Rawlinson, bu görüşmeler neticesinde elde ettiği izlenimleri rapor halinde İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğine ve Londra'ya döndüğünde İngiliz Savunma Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığına göndermişti⁷³.

Rawlinson, *“Erzurum Konferansı Günlerinde Doğu Anadolu'da Durum”* başlıklı raporunda, Mustafa Kemal ile yaptığı görüşme neticesinde elde ettiği izlenimlerini şu şekilde aktarıyordu: *“Konferansın son günü Mustafa Kemal ile iki saatten fazla görüştim. Kemal, Erzurum Konferansının İstanbul Hükümetini tanımadığını ve ulusal akımın gerçekte ihtilalci olduğunu içtenlikle itiraf etti. Öteki illerin çoğunluğunca da desteklenmeyi umduğunu söyledi. Paris Konferansı, Ermeni yönetimine eski Türk-Rus hududunun ötesinde herhangi bir ülkeyi vermek kararını alırsa, buna ihtilalci bir ordunun karşı koyacağını, düzenli Türk askerlerinin de gerekirse kimi subayların etkisiz bırakılarak bu akıma katılmasını ümit ettiğini bildirdi. Ermenilere toprak verilmeyeceğini, bu konuda Paris Barış Konferansı kararına itaat edilmeyeceğini, icabında askerle mukabele edileceğini söyledi.”* Rawlinson,

⁷² Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde...*, s. 198; Helmreich, *a.g.e.*, s. 140.

⁷³ Rawlinson'un Anadolu'daki ilk ziyareti ile ilgili faaliyetleri için bkz. Rawlinson, *a.g.e.*, ss. 103-160.

Raporun devamında Mustafa Kemal'in Bolşeviklerle olan ilişkilerine de değinerek başta Mustafa Kemal olmak üzere bu akımın önde gelen kişilerinin ülke dışında bulunan Enver ile herhangi bir ilişki içerisinde bulunmayı şiddetle reddettiklerini de ifade etti. Neticede Albay Rawlinson elde ettiği bulgu ve izlenimlerden yola çıkarak, Anadolu'da filizlenmekte olan milliyetçi hareketin başarı şansının büyük olduğunu ifade edecek, bölgede Müttetiklerin ülkeyi bölerek, bir bölümünü Ermenilere verme fikrinin başarı şansının çok zor olduğunu, hatta bunu gerçekleştirmek için çok sayıda askeri bile bulmanın zor olabileceğinin altını çizdi. Rawlinson ek olarak, Erzurum Kongresi'nde alınan kararların İngilizce olarak çevirisini de sunduğu raporunda, bölgede Ermeni iddialarını da çürütecek şekilde, esasen Ermenilerin çığnenemeyecek kadar iri bir parçayı ısırılmış olduklarına değinerek, onların yönetim yeteneklerinden yoksun olduklarını da raporunda ilgili kişilere aktaracaktı.⁷⁴

27 Ağustos 1919 tarihinde Londra'ya dönen Rawlinson, raporunun büyük ilgi görmeye başlamasıyla birlikte, başta Lord Curzon olmak üzere Savunma Bakanlığı ve Dışişlerinde bazı yetkililerle görüşerek Mustafa Kemal hareketi ile ilgili olarak sorulan sorulara izlenimleri doğrultusunda cevaplar verdi. İlk ağızdan Rawlinson, Anadolu'daki politik durum, Mustafa Kemal'in şahsiyeti, etki ve hedefleri, padişaha ve hükümetine karşı siyaseti hakkında ayrıntılı değerlendirmelerde bulundu.⁷⁵

Rawlinson'un bu görüşmelerde kuşkusuz kendisinin de bizzat hatıratında belirttiği gibi, en dikkate değer dediği Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile yaptığı görüşmeydi. Curzon bu görüşmede, 1919 yılı sonbaharı itibariyle Paris Barış Konferansında Osmanlı topraklarının geleceği hakkında bir karar verilememesiyle ortaya çıkan durumda, Mustafa Kemal hareketinin iyice önem kazanmaya başlamasının kendilerinde yarattığı belirsizliği gidermek amacıyla, Rawlinson'dan eğer mümkünse tekrardan Anadolu'ya gidip Mustafa Kemal ile görüşmesini isteyecekti. Curzon bu görüşmede Rawlinson'dan Mustafa Kemal ile yapacağı olası bir görüşmede kendisinden,

---

⁷⁴ Güven, a.g.e., s. 50; Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I**, TTK Yay, Ankara, 1994, s. 106; Rapor Londra'ya ulaşış Dışişleri Bakanlığında yoruma açıldığında, doğu masası yetkililerinden W.S. Edmonds, rapor hakkında görüşlerini, "*Mustafa Kemal, Ermenistan ve Aydın konularında olumsuz kararlar alınmasını önlemek amacıyla olduğunu içtenlikle söylüyor. Yarbay Rawlinson, onun 100.000 er toplayabileceğine; yeterince silah, mermi ve paraya sahip olduğuna inanıyor. Mustafa Kemal, Türkiye'deki Osmanlı Hristiyanlarına daha önceki hakların verilmesini üstleniyor.*" cümleleriyle izah ediyordu. Sonyel, a.g.e., s. 30.

⁷⁵ Güven, a.g.e., s. 52; Rawlinson, a.g.e., s. 282.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

“...Mümkün olduğunca kesin bir dille partisinin nasıl bir barış koşullarına yatkın olduğu ve hangi koşullarda (bizim için imkânsız görünen, onların Misak-ı Milli'sinde belirtilen koşullardan başka) bir barışı kabul etmeye hazır oldukları konusunda...” bilgiler edinmesini rica edecekti⁷⁶. Ancak Dışişlerinde, Mustafa Kemal ile irtibat sağlanması hususunda Rawlinson ve Lord Curzon kadar iyimser olmayıp, Mustafa Kemal'e aba altından sopa göstererek bu görüşmeyle onu hizaya getirmek için Rawlinson'a ek talimatlar vermek isteyen Sir John Tilley gibi yetkililer de vardı. Tilley, Rawlinson'dan, Mustafa Kemal'den, Araplarla kendilerine karşı entrika çevirmemesini, Ermenilerin kırıma tabi tutulmaması gibi mesajları iletmesini isteyecek, eğer buna uyarı uzun sürede kendisi için daha iyi olacağını, ifade ederek bir nevi Mustafa Kemal'e ayar vermeye çalışacaktı. Dışişleri yetkililerinden Lord Harding de bu konuda biraz daha öngörülü davranarak, Mustafa Kemal'in Asya Türkiye'sinin canlı tek gücü olması nedeniyle daha sonra kendisi ile anlaşmaya varılması zorunluluğunun ortaya çıkacağını ifade ediyordu⁷⁷.

Neticede Rawlinson, Curzon'dan aldığı talimatla Picot'un Mustafa Kemal ile irtibata geçmesinden yaklaşık iki ay önce 20 Ekim 1919'da tekrardan Anadolu'ya gitmek üzere Londra'dan ayrılacak, uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Anadolu'ya varacaktı. Ancak ne var ki bu seferki koşullardan hiçbiri, Rawlinson'un çok istemesine rağmen -hatta bizzat Curzon tarafından sadece bu maksatla görevlendirilmesine rağmen- Mustafa Kemal ile görüşmesine imkân vermeyecekti. Öyle ki Albay Rawlinson Anadolu'ya ikinci ziyaretinde Karabekir Paşa ile görüştüğünde ona Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinin hayati olduğunu, onunla çok önemli bir meseleyi etraflıca görüşmek istediğini ifade ederek, bunun bir an evvel sağlanması için girişimlerde bulunulmasını rica edecekti. Ancak o tarihlerde Mustafa Kemal'in İstanbul'da meclis çalışmalarını yakından izlemek ve başkente gidecek olan vekillerle görüşmelerde bulunmak amacıyla Ankara'da bulunması, bu görüşmenin gerçekleşmesine mani olacak ve talimatlandırılmış Rawlinson bu görevi yerine getiremeyecekti⁷⁸.

---

⁷⁶ Bu görüşmeyle ilgili olarak İngiliz Dışişleri Bakanlığı belgeleri arasında herhangi bir tutanak bulunmamıştır. Salahi R. Sonyel, **Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşının Perde Arkası (1918-1923)**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2012, s. 100; Görüşme ile ilgili detaylar Rawlinson'un hatıratından alınmıştır. Rawlinson, **a.g.e.**, s. 282.

⁷⁷ Sonyel, **Kaygılı Yıllar...**, s. 99.

⁷⁸ Rawlinson, **a.g.e.**, ss. 282-312.

Rawlinson ile Kazım Karabekir arasında gerçekleşen bu son görüşmede, iç siyasi gelişmelerden, barış antlaşmasının hangi koşullarda, nasıl imza edileceğine kadar, pek çok konuda fikir teatisinde bulunulacaktı. Rawlinson, Karabekir'e Türkiye'de şimdiye kadar kuvvetli bir hükümet ortaya çıkmamasından dolayı sulhun imzalanamadığını, Lord Curzon'un da bu fikirde olduğunu aktaracak ancak, "... Milletin itimadına mazhar olan Mustafa Kemal Paşa'nın da sulh konferansında bulunmasını veya sulh mukadderatına mutabık kalmasının istendiğini ve bunu bu koşullarda çok zaruri gördüğünü..." ifade ederek Mustafa Kemal'in sulh hakkındaki düşüncelerinin Curzon, dâhil İngiltere'de pek çok kişi tarafından merak edildiğini dile getirdi⁷⁹. Ayrıca Rawlinson, İngiltere'nin Yakındoğu'da politika değişiminin eşiğinde olduğunu Karabekir'e aktararak, bu düşüncesini şu ifadelerle destekleyecekti:

*"... Bugün İngiltere'de pek kuvvetli partiler Türkiye'nin mevcudiyet ve istiklaline pek ziyade taraftardır. Asya müstemlekatımızın huzurunun, ancak bu suretle mümkün olacağını İngiliz Hükümeti de kabul etmişti. Diğer devletlerin Türkiye'yi taksim etme arzusuna rağmen bu olmayacaktır. İngiltere'nin Türkiye'nin mevcudiyet ve istiklalini temin ve iktisaden inkişafına çalışacaktır. Yalnız endişe edilen nokta birçok fedakârlık ihtiyarından sonra Türkiye'nin yine bir gün İngiltere'nin düşmanları tarafına geçivermesidir. İşte bu endişe dolayısıyla İngiltere Türkiye dâhilinde hakiki İngiliz dostu olacak simalarla anlaşmak istiyor. Bunların da tabii Türk milletine nüfuzu olan zevattan olması lazımdır. Yoksa şimdiye kadar gördüğümüz hükümet erkânı gibi İstanbul'dan hariç mahallerle alaka ve kudreti olmayan insanlarla değil."*⁸⁰.

Her halükarda bu görüşmede ortaya çıkan düşünce, İngiltere'nin Rawlinson kanalıyla Mustafa Kemal'in ve milli hareketin amacının ne

---

⁷⁹ Karabekir, a.g.e., s. 895.

⁸⁰ İkili arasındaki görüşmede İstanbul ve İzmir'in mevcut durumunun yanında Karabekir'in aktardığına göre Türkiye'nin gelecekteki yönetim biçiminin Cumhuriyet mi ya da Padişahlık mı olacağı sorunu üzerinde bile durulduğu anlaşılmaktadır. Rawlinson'un Karabekir'e; şahsi düşüncesini öğrenmek amacıyla Türkiye'nin gelecekteki yönetimi için Cumhuriyet'in mi yoksa Padişahlığın mı daha iyi olacağını sorması üzerine Karabekir, "Bunu Avrupa milletleri için soruyorsanız zaten cumhuriyet olmayan pek az millet kaldı. Bizim için soruyorsanız, bize cumhuriyet olmaz. Çünkü an'anece Padişahlığa karşı hurmet ve muhabbet çoktur. Saniyen biz, henüz on senelik bir meşrutiyet-i idareye malikiz. Binaenaleyh Avrupalılar gibi pek ileri düşünemeyiz." diye cevap verdiğini kaydetmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Karabekir, a.g.e., ss. 895- 900.

olduğunu öğrenerek bölgede siyasi pozisyon alacak bir zemin oluşturmaktı. Ancak görüşmenin Picot ile Mustafa Kemal görüşmesinden hemen sonra gerçekleşmesi, iki müttefik arasında Suriye üzerinde zoraki bir antlaşma olsa da İngiltere ve Fransa'nın Anadolu üzerinde ekonomik ve siyasi rekabetinin boyutunun değiştiği gerçeğinin taraflarca da kabul edilmesidir. İngiltere mevcut hükümet ile sulh müzakerelerinin artık yavaş yavaş tehlikeye girdiğini, İstanbul'daki hükümetin tüm Anadolu ve imparatorluğun savaşta kaybettiği topraklar üzerinde artık son sözü söyleme mevkinde olamayacağını farkındaydı ki bölgeden gelen raporlarda bu gerçek acı da olsa net bir şekilde ifade ediliyordu. Amiral J. De Robeck'ten Lord Curzon'a gönderilen ve son gelişmeleri muhtemel öngörülerıyla birlikte değerlendiren uzun bir raporda De Robeck, mütarekeyi imzalayan Türkiye ile karşılaştırıldığında bugün bambaşka bir Türkiye'nin Müttefiklerin karşısında olduğunu, Müttefiklerin bugün ortaya çıkan problemleri aşmada yeni metotlara ihtiyacı olduğu halde bunu bulamadıklarını ifade ederek, buna neden olan en büyük sorunun ise Türk barışının ertelenmesinin olduğuna atıfta bulunuyordu. Dolayısıyla De Robeck, bugün sekiz ay öncesine oranla Türklere barış antlaşması hükümlerini güç kullanmadan empoze etmenin artık çok zor olduğunun altını çiziyordu. De Robeck ayrıca Anadolu'daki direnişin birçok subay ve sivil aydın siyasetçi tarafından da sempati ile karşılandığını, dolayısıyla bunun müttefiklere karşı gittikçe düşmanca bir tavra dönüşme eğiliminde olduğunu ve eğer bu gerçekleşirse müttefikler için yeni durumun çok büyük zorluklar içereceği uyarısını da yapıyordu. Yeni ortaya çıkan duruma karşı müttefiklerin derhal nasıl bir önlem alınması gerektiği noktasında düşünce birliğine varmalarının elzem olduğuna da değinen De Robeck, Türk milli hareketine öncülük eden liderlerin siyasi üstünlükleri ve prestijleri karşısında barış antlaşmasının vakit kaybettirilmeden Türklerin önüne konulmasının İngiltere'nin de yararına olacağını önemine değiniyordu⁸¹.

Kaygılı cümlelerle dolu Türk barışı ile ilgili karar verici pozisyonda olan yetkilileri uyarıcı nitelikli bu ifadeler, General Milne'nin 20 Ekim'de İngiliz Savaş Bakanlığına gönderdiği gizli bir mektupta çok daha yüksek perdeden dile getirilecekti. Milne, gizli mektubunda Anadolu'daki ulusal akımın önderlerinin silahlı direniş ideali ile cilde yaptıklarını, ancak ateşle oynadıklarının bilinci içerisinde kendi ülkelerini büyük bir tehlikenin de içine

---

⁸¹ FO. 406/41, No: 1836, "Amiral de Robeck'ten Lord Curzon'a", 10 Ekim 1919.

ittiklerinin farkında olduklarını ifade ederek Barış Konferansının örtülü tehditlerinin kendilerini böyle bir tutum izlemeye maruz bıraktığına da değiniyordu. General Milne'nin uyarılarla karışık bu yorumlarına karşı bir başka İngiliz generali ise durumun vahametine işaret eder tarzda bir yorumda bulunarak ulusalcılara karşı askeri güç kullanılmasını gerektiren bir durumun ortaya çıkabileceğini, böylesi bir duruma karşı Barış Konferansının buna hazırlıklı olmasının zaruri olacağına dikkat çekiyordu⁸².

Türkiye'deki gelişmeler, Bolşevik rejiminin durumu ve gelişen etkileri İngiltere'nin Türk barışına yaklaşımını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştu. Şüphesiz bu husus İngiliz kabinesini de en fazla meşgul eden konulardan biri olarak önemini koruyordu. Öyle ki ekim ayı sonunda İngiliz Savaş Bakanlığı Sekreteri Churchill, kabineye Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına ısrar edilmesi durumunda ortaya çıkacak facianın göz önüne alınıp alınmadığına dair bir soru yönelterek son gelişmelerin muhtemel beklentileri fazlasıyla aştığını söyledi. Churchill, ayrıca değerlendirmesinde Osmanlı Devleti'nin bu derece değişik parçalar altında bölünmesi yerine, savaş öncesi durumdaki gibi bir arada tutulmasını ancak İstanbul'un katı bir uluslararası denetim altında bulundurulmak suretiyle yönetilmesini önerdi. Churchill'in kabineye bu son derece ilginç önerisi boşlukta bir ses gibi yankılansa da esasta meselenin aldığı boyutun kabinede ne gibi çatlaklara sebebiyet vereceğini de gözler önüne seriyordu⁸³.

Neticede denilebilir ki yeni bir yıla girilirken yanlış politikalarla sorun haline gelen “*Türk barışının nasıl olacağı?*” veya “*Anadolu, Yakandoğu ve Ortadoğu'ya barışın nasıl geleceği sorunu*” iyiden iyiye küçümsenemeyecek bir hal alan Mustafa Kemal Hareketinin örgütlü bir hal alması ile daha da karmaşık bir vaziyete dönüştüğü gerçeği artık ortadaydı. Henüz tam olarak hazırlanmamış barış koşullarına her halükarda ulusalcı Türklerin direniş göstereceği veya en iyimser tahminle bunu kabullenmeyecekleri gerçeği Müttefik başkentlerin politika üretilen merkezlerinde sürpriz bir gelişme olmayacağı şimdiden kabul görmeye başlamıştı.

Sonuç

---

⁸² Sonyel, *Kaygılı Yıllar...*, s. 101.

⁸³ Sean Kelly, ‘*Britannia Has Ruled Here*’; *Transcaucasia and Consideration of Imperial Defrence in Lord Curzon's Search For a Near Eastern Settlement 1918-1823*, A Master Thesis of Department of History, Simon Fraser University, Canada, 2003, s. 51.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

Sivas Kongresi'nden sonra Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu hareketinin aldığı boyut, Osmanlı Hükümeti ile henüz imza edilmeyen bir barış ortamında Yakınoğu ve Anadolu üzerinde Müttefik devletlerin planlarının yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştu. Müttefik görünmelerine rağmen İngiliz ve Fransız hükümetlerinin ayrı ayrı olarak Mustafa Kemal hareketini değerlendirmeye çalışarak, bölgedeki çıkarları için kendisi ile görüşmeye çalışmaları her şeyden önce savaş sırasında imza edilen gizli antlaşmaların uygulanabilirliğinin artık çok zor olduğunu kabul etmeleri anlamına geliyordu.

Amiral De Robeck'in İstanbul'dan gönderdiği ve kısaca, *“Eğer böyle giderse durumun Anadolu'da ve Yakınoğu'da kendileri için kontrol edilemez bir hal alacağı uyarısı...”* başta İstanbul olmak üzere bölgedeki merkezlerden gönderilen diğer değerlendirme ve istihbarat raporlarıyla birleştirildiğinde, İngiliz yetkililer gerçekten de bir şeylerin yapılmasının aciliyeti ve zarurietini ile karşı karşıya kaldıklarını anlamışlardı.

Hiç şüphe yok ki bu zarurietini hissedilerin en başında İngiliz diplomasisine yön veren Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Lord Curzon geliyordu. Özellikle mevcut koşullarda Türklerle imza edilecek herhangi bir barış antlaşması hükümlerinin sekiz ay öncesine oranla artık çok zor olduğunu tespiti, Anadolu'daki Türk direnişinin aldığı yeni boyutu gözler önüne seriyordu. Bu, otorite boşluğunda müttefiklerin ön göremedikleri yeni bir otoriter gücün doğması demektir. Bütün bunlara Suriye'de Faysal hareketinin yavaş yavaş Müttefiklere karşı vaziyet almaya başladığına dair haberlerin eklenmesi ile Müttefikler için Yakınoğu'da barışın tesisinde ellerini çabuk tutmalarının kendilerine prestijden ziyade, bölgedeki varlıklarını da sorgulatacak derecede sorunları aşmada en azından yardım edecekti. Dolayısıyla denilebilir ki 1919 senesi sonbaharında özellikle İngiliz istihbaratının Mustafa Kemal ve onun politik amaçları ile ilgili bilgileri toplayarak Londra'ya iletmesiyle İngiliz hükümetinin bu hareketin ciddiyetini ancak Sivas Kongresi'nden sonra fark etmesi, Türklerle imza edilecek bir barış antlaşmasının hükümlerinin uygulanabilirliğine ciddi gölge düşürmüştü.

Neticede Londra'ya ulaşan raporlar ışığında Müttefikler Yakınoğu ve Anadolu'daki barış sorununa bir an evvel çözüm bulmak amacıyla harekete geçeceklerdi. Bu harekete geçiş İngiltere tarafında o derece haşin ve istekli bir hal almıştı ki Lord Curzon durumun aciliyetini Fransız mevkidaşı Pichon'a

tam da İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiserlerinin kendisine gönderdiği raporlarda kullanılan ifadelerle benzer ifadelerle şöyle izah edecekti:

“Önümüzdeki ilkbahara kadar... muhtemelen karşımıza alabileceğimiz bir Türk Hükümeti de kalmayacaktı. Müttefiklerin empoze etmek isteyecekleri türden bir antlaşmayı kabul edecek kimsenin kalmaması daha da büyük olasılıktır. Hatta o zamana kadar elinde ciddi anlamda kuvvet bulunduran birkaç taraftan biri haline gelecek olan mağlup Türklerin Müttefiklere savaş ilan ederek kendi koşullarını dayatmaları bile beklenebilir. Eğer durum böyle olursa, Küçük Asya'yı nasıl fethedeceğimizi ya da bunu kimin yapacağını bilemiyorum. Velhasıl düşmanlarımız arasında en zayıf ve perişan durumda olanın zaferi kazanması gibi bir kepaşelikle karşılaşılabiriz.”⁸⁴

Lord Curzon'un Fransız meslektaşına ifade ettiği bu sözler, durumun ehemmiyetini gözler önüne seriyordu. Bu, Fransa'yı harekete geçirmeye yetmişti. Clemanceau, Lloyd George ile son vaziyeti görüşmek üzere Aralık 1919 tarihinde Londra'ya hareket ettiğinde dosyasında Yakınoğu ve Anadolu'da Türklere bırakılacak toprakların hukuki statüsü ve İstanbul'un durumu başta olmak üzere birçok konuda İngilizlerle aralarında gerginlik yaratan ve çözüm bekleyen sorunlar bulunuyordu. Clemanceau ilk olarak 11 Aralık'ta Lloyd George ile bir görüşme gerçekleştirdiğinde, özellikle Mustafa Kemal ve Picot arasındaki ilk temastan dolayı İngiliz yetkililerle arasının açılmış gibi olduğunu fark etti. İki taraf birbirlerini Mustafa Kemal ile gizli görüşme gerçekleştirmeleri konusunda eleştirirler de, şimdiki halde gerçekleşen aralık görüşmelerinde taraflar arasında bunalım ve güvensizlik yaratan meselelerin bir kenara bırakılarak esas sorun üzerinde odaklaşmada mutabık kalınacaktı⁸⁵.

Türkiye ile barışın gecikmesi öngörülemeyen, istenmeyen birçok sorunu tetiklemeye başlamıştı. Bu noktada Lord Curzon'un, Amerika'nın kendi isteği doğrultusunda devre dışı kalması ile Türk barışının sadece İngiliz ve Fransızların aralarında yapacakları görüşmelerde net bir hal alması gerektiği önerisi üzerinde mutabık kalındı ve görüşmeler bu noktada İngiliz ve Fransız yetkililer arasında aralık ve ocak aylarında da devam etti. Görüşmelerde Anadolu toprakları üzerinde olası manda yönetimi, İstanbul ve Boğazlar'ın hukuki statüsünün nasıl olacağı, Anadolu topraklarında tasarı halinde olan Ermenistan ve Kürdistan Devletlerinin muhtemel statüleri, Musul'un

⁸⁴ Helmreich, **Sevr Entrikalari...**, s. 136.

⁸⁵ Kelly, **a.g.e.**, s. 49.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

ekonomik ve sosyal statüsü, Suriye ve Lübnan'ın durumu gibi birçok temel konu enine boyuna masaya yatırılmıştı. Neticede 12 Şubat 1920 tarihinde Londra'da başlayacak ve Türk barışının bir an evvel imzalanması meselesinin ana gündem olacağı bir konferansta masaya yatırılarak, soruna daha fazla budaklanmadan çözüm getirilmesi üzerinde mutabık kalınarak görüşmeler sonlandırıldı⁸⁶. Bu, Türklerle barış meselesinin en azından bir yıl daha Paris ve Londra'nın politika yapılan kulislerinde sonu gelmez tartışma ve yeni gerginliklerle tekrardan gündeme gelmesi demekti ki bu durumda Anadolu'daki ulusal hareketin daha güçlenerek ciddi bir askeri tehdit haline dönüşmesine daha da fazla imkân tanıyacaktı.

KAYNAKÇA

A-ARŞİV BELGELERİ

1- Public Record Office (İngiltere Milli Arşivi)

Foreign Office Kayıtları

FO. 371/4238, No: 146649.

FO.371/4158, No: 105780.

FO.371/4227, No: 107802.

FO.371/4159, No: 131054.

FO.371/4233, No: 123318.

FO.371/4233, No: 119322.

FO.371/4233, No: 417.

FO.371/4186, No: 166876.

FO. 371/4158, No:139090.

FO. 406/41, No: 1836.

FO.406/41, No: 2321.

2- SÜRELİ YAYIMLAR VE ZABİT CERİDELERİ

1.Zabit Cerideleri

TBMM Zabit Cerideleri.

2.Dergiler

Türk Kültürü Dergisi.

---

⁸⁶ Helmreich, *Sevr Enrtikaları...*, ss. 153-163.

B-HATIRALAR

KARABEKİR, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, C.I,II, Emre Yay., İstanbul, 1995.

CEBESOY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, 2. Baskı, Temel Yay., İstanbul, 2010.

GEREDE, Hüsrev, **Hüsrev Gerede'nin Anıları**, Haz. Sami Önal, 2. Baskı, Literatür Yay., İstanbul, 2002.

RAWLINSON, Alfred, **Yakın Doğu Maceraları 1918-1922**, TBBD Yay., İstanbul, 2013.

C- YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ

KELLY, Sean, **'Britannia Has Ruled Here'; Transcaucasia and Consideration of Imperial Defrence in Lord Curzon's Search For a Near Eastern Settlement 1918-1823**, A Master Thesis of Department of History, Simon Fraser University, Canada, 2003.

D-KİTAPLAR VE MAKALELER

1.Kitaplar

ALLAWI, Ali. A., **Irak Kralı I. Faysal**, Çev. Hakan Abacı, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2016.

GAULIS, Berthe Georges, **Ankara, İstanbul, Londra, Mustafa Kemal ve İngilizlerin Doğu Siyaseti**, Çev. Can Kapyalı, Büyükçekmece Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 2008.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, **Milli Mücadele Başlarken**, II. Kitap, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1965.

GOLOĞLU, Mahmut, **Sivas Kongresi**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2008.

GRAINGER, Jhon, D., **Suriye İçin Savaş 1918-1920**, Çev. Dr. Özer Bostanoğlu, Tarih Kuram Yay., İstanbul, 2015.

GÜRÜN, Kamuran, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yay., Ankara, 1986.

GÜVEN, Cemal, **Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri (Askeri, Siyasi Temsilci ve Gazeteciler)**, Eğitim Yay., Konya, 2012.

Sivas Kongresi Sonrasında İngiliz ve Fransızların Heyet-i Temsiliye ile Münasebetleri

HELMREICH ,Paul C., **Sevr Entrikaları Büyük Güçler, Maşalar Gizli Antlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**, Çev. Şerif Erol, Sabah Yay., İstanbul, 1996.

ÖZGÜL, Cemil, **Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)**, TTK Yay., Ankara, 1989.

YAVUZ, Bilge, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922**, TTK Yay., Ankara, 1994.

Correspondence Between Sir Henry McMahon and The Sherif Hussein of Mecca, His Majesty's Stationery Office, London, 1939.

ÖKE, Mim Kemal, **Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)**, 2. Baskı, Kırmızı Kedi Yay., İstanbul, 2013.

GİRGİN, Kemal, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)**, TTK Yay., Ankara, 1984.

ŞİMŞİR, Bilal, **İngiliz Belgelerinde Atatürk I**, TTK Yay., Ankara, 1992.

SONYEL, Salahi R, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz istihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri**, TTK, Ankara, 1995.

ULUBELEN, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, Ayraç Kitapevi, İstanbul, 1967.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, AAM yay., Ankara, 2006.

JEVAKHOFF, Alexandre, **Kemal Atatürk Batı'nın Yolu**, Çev. Zeki Çelikkol, İnkılap Yay., İstanbul, 1998, s. 115.

SONYEL, Salahi, R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, TTK Yay, Ankara, 1994.

Kral Abdullah, **Biz Osmanlı'ya Neden İsyân Etti?**, 9. Baskı, Klasik Yay., İstanbul, 2013.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, II. Baskı, TTK Yay., Ankara, 1988,

GÜZTOKLUSU, Murat, **Özdemir Bey'in Filistin-Suriye Kuvvay-i Milliyesi ve Elcezire Konfederasyonu**, Bengi Yay., İstanbul, 2010.

UMAR, Ömer Osman, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, AAM, Ankara, 2004, ss. 376-378.

AKGÜN, Seçil, **General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Raporu**, Tecüman Yay., İstanbul, 1981.

Resul Yavuz

EVANS, Laurance, **Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikaları (1914-1925)**, Örgün

Yay., İstanbul, 2003.

SONYEL, Salahi R., **Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşının Perde Arkası (1918-1923)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.

2-MAKALELER

Salahi. R. Sonyel, *“1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Milli Mukavemet II”*, **Türk Kültürü Dergisi**, S. 89, Mart 1970.